

HUKUKA UYGUNLUK SEBEPLERİNİN MADDİ KOŞULLARINDA HATA: YARGITAY KARARLARININ TEORİK YAKLAŞIMLAR IŞIĞINDA SİSTEMATİK OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ*

ERROR IN THE MATERIAL CONDITIONS OF JUSTIFICATION GROUNDS: A SYSTEMATIC
EVALUATION IN THE LIGHT OF THEORETICAL APPROACHES OF THE COURT OF
CASSATION DECISIONS

Araştırma Makalesi
Buket ABANOZ ÖZTÜRK**

ÖZ

Bu çalışmada, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 30. maddesinin 3. fıkrasında düzenlenen *hukuka uygunluk sebeplerinin maddi koşullarında hata* konusunda verilen Yargıtay kararları teorik yaklaşımlar ışığında sistematik olarak incelenmiştir. TCK m. 30/f. 3'e göre, ceza sorumluluğunu kaldıran veya azaltan nedenlerin koşullarında *kaçınılmaz bir hataya* düşen kişi bu hatasından *yararlanır*. Fakat düzenlemede, kaçınılmaz hatanın ne anlama geldiği ve bu hatadan nasıl yararlanılacağı açıkça belirtilmemiştir. Benzer şekilde, *kaçınılabılır hatanın* hukuki sonucu da açık değildir. Bu yönüyle düzenleme, konunun öğretide ve yargı uygulamasında tartışmalı bir alan olarak kalmasına neden olmaktadır. Çalışmada, hukuka uygunluk sebeplerinin maddi koşullarında hataya ilişkin yapılan sistematik tarama sonucunda tespit edilen toplam 126 Yargıtay kararı incelenmiştir. Yargıtay kararlarında bu hatanın hukuki niteliğine ilişkin yorum birliğinin sağlanamadığı görülmüştür. Bazı kararlarda, bu hatanın failin kastını ortadan kaldırdığı ve “beraat kararı” verildiği; bazı kararlarda ise kusurunu ortadan kaldırdığı ve bu nedenle “ceza verilmesine yer olmadığı” yönünde kararlar verildiği tespit edilmiştir. Fakat Yargıtay son yıllarda istikrarlı bir şekilde, hukuka uygunluk sebeplerinin maddi koşullarında kaçınılmaz hataya düşen failin *kastının* ortadan

DOI: 10.32957/hacettepehdf.1762536

Makalenin Geliş Tarihi: 12.08.2025

Makalenin Kabul Tarihi: 10.12.2025

* Bu çalışma, yazarın İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Doktora Programı kapsamında hazırladığı “*Hukuka Uygunluk Nedenlerinin Maddi Koşullarında Hata*” başlıklı yayımlanmamış doktora tezinin, yeniden gözden geçirilip güncel kaynaklarla desteklenmesi ve Yargıtay kararlarının değerlendirilmesi suretiyle hazırlanmıştır.

** Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Anabilim Dalı

E-posta: buketabanozozturk@gmail.com

ORCID: 0000-0002-1886-2595

Bu makale Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Araştırma ve Yayın Etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır

kalktığını kabul etmektedir. Bu yönüyle, Yargıtay'ın söz konusu hata kaçınılmaz olduğunda, kanun koyucunun tercihinin dışına çıkarak öğretideki baskın görüşü esas aldığı, fakat hata kaçınılabılır olduğunda madde gerekçesine uygun kararlar verdiği tespit edilmiştir. Kanun koyucunun tercihinin eleştirilebilir ve eksik yönleri olmakla birlikte düzenlemeye yeni anlamlar yüklemeye çalışmak daha büyük sorunlara yol açmaktadır. Bu nedenle çalışmada, Yargıtay kararlarının sistematik bir değerlendirmesini sunmak ve bunların teorik ceza hukuku yaklaşımlarıyla karşılaştırmasını yaparak uygulayıcılar için yol gösterici ve yorum birliğine katkı sağlayıcı bir çerçeve ortaya koymak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hukuka uygunluk sebeplerinin maddi koşullarında hata, izin koşullarında hata, kast teorisi, kusur teorisi, tipikliğin olumsuz unsurları teorisi, sınırlı kusur teorisi, Yargıtay

ABSTRACT

In this study, the decisions of the Court of Cassation (Yargıtay) regarding error in the material conditions of the justification grounds regulated in Article 30/3 of the Turkish Penal Code (TPC) are systematically examined in light of theoretical approaches. According to Article 30/3 of the TPC, a person who falls into an unavoidable error in the conditions of causes that exclude or reduce criminal responsibility will benefit from this error. However the regulation does not clearly define what "unavoidable error" means or how one can benefit from this error. Similarly, the legal consequence of avoidable error is also unclear. As a result, the regulation remains a debated area in both doctrine and judicial practice. In this study, a systematic review of 126 Court of Cassation (Yargıtay) decisions identified through the Kazancı Case Law Information Bank Archive regarding error in the conditions of justification grounds has been conducted. It has been observed that there is no consensus in the Court of Cassation (Yargıtay) decisions regarding the legal nature of this error. In some decisions, it is stated that this error eliminates the perpetrator's intent and a "verdict of acquittal" should be given, while in other decisions, it is stated that the error eliminates fault and, therefore, decisions of "no grounds for punishment" are issued. However, in recent years, the Court of Cassation (Yargıtay) has consistently ruled that when the error in the material conditions of justification grounds is unavoidable, the perpetrator's intent is eliminated. In this regard, it has been observed that the Court of Cassation (Yargıtay), when the error is unavoidable, adopts the dominant view in doctrine, even if it diverges from the legislator's preference. However, when the error is avoidable, the Court of Cassation (Yargıtay) makes decisions consistent with the justification of the provision. While the legislator's preference may be criticized and has shortcomings, attempting to assign new meanings to the regulation may lead to bigger problems. Therefore, the aim of this study is to provide a systematic evaluation of the Court of Cassation (Yargıtay) decisions, compare them with theoretical criminal law approaches, and present a framework that will guide practitioners and contribute to the development of a unified interpretation.

Keywords: Error in the conditions of justification grounds, error in the conditions of permission, intent theory, fault theory, theory of negative elements of the crime, limited fault theory, Court of Cassation (Yargıtay)

EXTENDED SUMMARY

The issue of error in the material conditions of the justification grounds is one of the central topics of the doctrine of error and one of the most debated subjects in criminal theory. Article 30/3 of the Turkish Penal Code (TPC) regulates that a person who falls into an unavoidable error in the conditions of the causes of exclusion or reduction of criminal responsibility will benefit from this error. The causes that exclude or reduce criminal responsibility are listed in the first book, second part, and second section of the Turkish Penal Code. Under the title of *causes excluding or reducing criminal responsibility*, the law includes: the provision of a law and the order of a superior (Article 24), self-defense and necessity (Article 25), the exercise of rights and consent (Article 26), exceeding limits (Article 27), force and violence, fear and threat (Article 28), provocation (Article 29), error (Article 30), immaturity (Article 31), mental illness (Article 32), deafness and mutism (Article 33), and temporary causes, intoxication due to alcohol and drugs (Article 34). In this section, both the justification grounds and the causes that exclude or reduce fault are regulated together. Therefore, it is accepted that the third paragraph of Article 30 covers both types of error. In practice, the Court of Cassation also accepts that this paragraph includes both errors related to justification grounds and causes that affect fault. However, the concept of "unavoidable error" and the legal consequences of this error are not clearly regulated. Similarly, the legal consequences of avoidable errors are also unclear. Due to these aspects, the regulation remains a debated area in both doctrine and practice.

In doctrine, it is stated that the legislator regulated different types of error in different paragraphs of Article 30, and in the third paragraph, similar to the fourth paragraph, the "unavoidable" criterion is used. Considering the wording of the provision and the reasoning of the article, it is argued that the strict fault theory is adopted, and therefore, the fault of the perpetrator falling into an unavoidable error will be eliminated. In avoidable error, it is stated that the perpetrator will be held responsible for a deliberately committed crime, but the error he/she has fallen into can be considered in determining the basic penalty. However, the opposing view argues that it would be unjust to hold a perpetrator responsible for a deliberately committed crime when the error is related to the material elements of justification grounds. It is suggested that Article 30/1 should be applied with reference to Article 30/3 of the TPC in the case of unavoidable error, and the perpetrator's intent should be considered eliminated. However, if the negligent form of the crime is punishable and the perpetrator is negligent, they could be held responsible for the negligent crime. Some authors also argue that despite the existence of Article 30/3, the direct application of Article 30/1 is necessary for the elimination of the perpetrator's intent. On the other hand, some authors in doctrine argue that in the case of error in the material elements of justification grounds, Article 30/3 should apply, but the expression "will benefit" in the provision should be interpreted not as eliminating the

perpetrator's intent or fault, but as having an effect that justifies the act. Therefore, the issue of which regulation should be applied to the perpetrator who falls into error in the material conditions of justification grounds, and how this regulation should be interpreted, remains a controversial norm, and consensus has not yet been reached.

In the decisions of the Court of Cassation (Yargıtay), a unified interpretation regarding the legal nature of this error has not been reached. In some decisions, it is stated that this error eliminates the perpetrator's intent and that a "verdict of acquittal" should be given, while in other decisions, it is stated that it eliminates fault and, therefore, decisions of "no grounds for punishment" are given. However, in recent years, it has been observed that the General Criminal Assembly of the Court of Cassation has started to develop a consistent jurisprudence, stating that if the error of the perpetrator is unavoidable, their intent is eliminated. On the other hand, if the perpetrator's error is avoidable, they are held responsible for the act committed, and the error is considered in determining the basic penalty, in line with the justification of the provision.

The way this error is addressed actually stems from the struggle between the "Intent Theory," rooted in Roman law, and the "Fault Theory," which developed in the 19th century. The Intent Theory defines intent along with the awareness of injustice, while the Fault Theory defines intent as merely knowing and wanting the act to conform to the legal definition, with the awareness of injustice being considered as an element of fault. This distinction is particularly important in terms of the effect of error in justification grounds on responsibility. Indeed, the Intent Theory argues that the perpetrator who falls into error in the material conditions of justification grounds does not have the awareness of injustice, and thus their intent is eliminated. In contrast, the Fault Theory, which allows the definition of intent separately from the awareness of injustice, claims that the fault, not the intent, of the perpetrator is eliminated when they fall into this error.

The struggle between the Intent and Fault Theories has led to the acceptance of unlawful error by legal systems, particularly in the model country of Germany, where the error in the material conditions of justification grounds is left to doctrine and judicial practice, resulting in rich discussions. In the following process, different approaches, such as the limited fault theory (die eingeschränkte Schuldtheorie), the theory of negative elements of typicality (die Lehre von negativen Tatbestandsmerkmalen), the fault theory directed by legal consequences (die rechtsfolgenverweisende Schuldtheorie), the non-independent fault theory (die Unselbständige Schuldtheorie), and the independent fault theory (die rechtsfolgensebstständige Schuldtheorie), have emerged. Although it has been argued that leaving this issue to doctrine and judicial decisions in German law has made the error theory more complex rather than simplifying it, in Turkish law, despite the existence of a regulation, much more serious problems arise.

While there are theoretical approaches spanning a wide spectrum in doctrine, a systematic analysis of Court of Cassation (Yargıtay) decisions within a comprehensive theoretical framework has not been previously conducted. In this study, the systematic analysis of the Court of Cassation's decisions regarding error in the material conditions of justification grounds and the consistency of these decisions with theoretical

approaches are evaluated. In this context, 126 Court of Cassation (Yargıtay) decisions related to this issue, obtained from the Kazancı Case Law Information Bank Archive, have been examined for structural and dogmatic consistency, and the alignment or contradictions between the reasoning of the decisions and the approaches in doctrine have been identified. The study aims to contribute to doctrine by carrying theoretical discussions into the application level and to guide practitioners in developing dogmatically consistent interpretations. Therefore, in the study, the conceptual and legal framework of the issue will first be explained, followed by a summary of the theoretical approaches, and in the final section, the findings obtained from the Court of Cassation (Yargıtay) decisions will be evaluated.

GİRİŞ

Hukuka uygunluk sebeplerinin maddi koşullarında hata, suç teorisinin en tartışmalı konularından biridir¹. Bu hatanın failin ceza sorumluluğunu nasıl etkileyeceği, özellikle kastı mı yoksa kusuru mu ortadan kaldıracığı öğretide ve yargı kararlarında tartışılmaktadır. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) 30. maddesinin 3. fıkrası, ceza sorumluluğunu kaldıran veya azaltan nedenlerin koşullarında *kaçınılmaz bir hataya* düşen kişinin bu hatasından *yararlanacağını* düzenlemektedir. Fakat bu düzenlemede, kaçınılmaz hatanın ne anlama geldiği ve bu hatadan nasıl yararlanılacağı açık bir şekilde belirtilmemiştir. Benzer şekilde, kaçınılabılır hatanın nasıl bir hukuki sonuç doğuracağı da belirsizdir. Belirtilen bu yönleriyle düzenleme, konunun öğretide ve uygulamada tartışmalı bir alan olarak kalmasına neden olmaktadır.

Öğretide, kanun koyucunun 30. maddenin üçüncü fıkrasında tıpkı dördüncü fıkarda olduğu gibi “kaçınılmazlık” ölçütünü esas aldığı, hükmün lafzı ve madde gerekçesi de dikkate alındığında *katı kusur teorisini* benimsediği, dolayısıyla kaçınılmaz hataya düşen failin kusurunun ortadan kalkacağı ifade edilmektedir². Kaçınılabılır hatada

¹ 5237 sayılı yeni TCK döneminde, bu konuda öğretide yürütülen tartışmalar görece yenidir ve sınırlı sayıda monografik eser bulunmaktadır. Bu eserlerden güncel bazıları şunlardır: Buket Abanoz Öztürk, *Hukuka Uygunluk Nedenlerinin Maddi Koşullarında Hata* (İstanbul Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2021) 81.; Hasan İba, *Ceza Hukukunda Hukuka Uygunluk Sebeplerinin Maddi Koşullarında Hata* (Seçkin Yayınevi, 2024); Halil Kaan Canan, *Vergleich der Behandlung des Erlaubnistatbestandsirrtums nach deutschem und türkischem Recht*, Schriften zum Strafrechtsvergleich Band 22 (Duncker & Humblot Berlin, 2024).

² Timur Demirbaş, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, (Seçkin Yayıncılık 2024) 488.; Elvan Keçelioğlu, ‘Kusurluluğu Ortadan Kaldıran Sebeplerle Hukuka Uygunluk Sebepleri Arasındaki Ayrımın TCK’nın Uygulanması Bakımından Pratik Sonuçları’ *TBB Dergisi* 87 (2010), 315; İba (n 2) 311.

ise failin kasten işlenen suçtan sorumlu tutulacağı, fakat düştüğü hatanın temel cezanın belirlenmesinde dikkate alınabileceği belirtilir. Buna karşılık diğer bir görüş, hukuka uygunluk sebeplerinin maddi unsurlarında hataya düşen failin kasten işlenen suçtan sorumlu tutulmasının adil olmayacağını belirterek, kaçınılmaz hatada TCK m. 30/3 delaletiyle TCK m. 30/1'in uygulanması ve failin kastının ortadan kalkması gerektiğini savunur³. Fakat suçun taksirli hâli cezalandırılıyorsa ve failin de taksiri varsa taksirli suçtan sorumlu tutulabileceğini belirtir. Bazı yazarlar ise TCK m. 30/3'ün varlığına rağmen doğrudan TCK m. 30/1'in uygulanması gerektiğini ve bu suretle failin kastının ortadan kalkacağını ileri sürmektedir⁴. Öte yandan bir başka yaklaşım, hukuka uygunluk sebeplerinin maddi unsurlarında hatada TCK m. 30/3 hükmünün uygulanması gerektiğini, hükümdeki “yararlanır” ifadesinin kastı veya kusuru ortadan kaldıran değil, fiili hukuka uygun hale getiren bir etki doğurduğu şeklinde yorumlanması gerektiğini savunur⁵. Dolayısıyla hukuka uygunluk sebebinin maddi koşullarında hataya düşen faile hangi hükmün uygulanacağı ve TCK m. 30/3'ün nasıl yorumlanacağı konusunda henüz mutabakata varılamamıştır⁶.

Yargıtay kararlarında da bu hatanın hukuki niteliğine ilişkin yorum birliği sağlanamamıştır. Bazı kararlarda, bu hatanın failin kastını ortadan kaldırdığı ve “beraat kararı” verildiği; bazı kararlarda ise kusurunu ortadan kaldırdığı ve bu nedenle “ceza

³ İzzet Özgenç, *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Seçkin Yayınları 2024) 544; Mehmet Emin Artuk Ahmet Gökçen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (14th edn, Adalet Yayınevi 2020) 653; Olgun Değirmenci, ‘Ceza Hukukunda Yanılma Kavramı ve Hukuka Uygunluk Nedenlerinde Yanılma’ (2014) 110 *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 129, 177; Ragıp Barış Erman, *Yanılmanın Ceza Sorumluluğuna Etkisi* (İstanbul Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2006) 386; Reşit Karaaslan, ‘Hukuka Uygunluk Nedenlerinin Koşullarında Hata’ (2017) 15(172) *Legal Hukuk Dergisi* 1665, 1694.; Murat Volkan Dülger, Onur Özkan ve Merve Baldur, ‘Ceza Hukukunda Hata ve Hataya Bağlanan Sonuçlar’ (2021) 45 *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi (TAAD)* 231; Neslihan Göktürk, ‘Hukuka Uygunluk Nedenlerinin Maddi Koşullarında Yanılmanın Hukuki Niteliği’ (2014) 26 *Ceza Hukuku Dergisi (CHD)* 7-30, 12; Canan (n 2) 84.

⁴ Berrin Akbulut, *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (11th Adalet Yayınevi 2024) 694; Mahmut Koca ve İlhan Üzülmmez, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler* (16th edn, Seçkin Yayıncılık 2023) 303; Hakan Hakeri, *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (21st edn, Adalet Yayınevi 2017) 462.

⁵ Nur Centel, Hamide Zafer ve Özlem Yenerer Çakmut, *Türk Ceza Hukukuna Giriş* (2016) 294-295.

⁶ Özgenç (n 4) 544; Artuk ve diğerleri (n 4) 653; Değirmenci (n 4) 177; Erman (n 4) 386; Karaaslan (n 4) 1694.

verilmesine yer olmadığı” yönünde kararlar verildiği tespit edilmiştir⁷. Bununla birlikte, Ceza Genel Kurulu son yıllarda istikrarlı bir şekilde hukuka uygunluk sebeplerinin maddi koşullarında hataya düşen failin hatası “kaçınılmazsa” *kastının* ortadan kalktığı yönünde karar vermektedir⁸. Buna karşın, failin hatası kaçınılabilirse işlediği fiilden sorumlu tutarak düştüğü hatayı temel cezanın belirlenmesinde dikkate alarak madde gerekçesi ile uyumlu bir yaklaşım benimsemektedir.

Bu hatanın nasıl ele alınacağı, aslında kökleri Roma hukukuna kadar uzanan “Kast Teorisi” ile 19. yüzyılda şekillenen “Kusur Teorisi” arasındaki mücadeleye dayanmaktadır⁹. Kast teorisi, *dolus malus* anlayışıyla kastı, haksızlık bilinciyle birlikte tanımlarken; kusur teorisi, kastı yalnızca “*failin kanuni tanımına uygun olduğunu bilme ve isteme*” şeklinde tanımlamış ve haksızlık bilincini kusurun bir unsuru olarak konumlandırmıştır. Bu ayrım, özellikle hukuka uygunluk sebeplerinin maddi koşullarında düşülen hatanın failin sorumluluğuna etkisi bağlamında önemlidir. Nitekim kast teorisi, hukuka uygunluk sebeplerinin maddi koşullarında hataya düşen failin haksızlık bilincinin olmadığını, dolayısıyla *kastının* ortadan kalktığını iddia ederken; kastı haksızlık bilincinden ayrı tanımlama imkânı bulan kusur teorisi söz konusu hataya düşen failin kastının değil *kusurunun* ortadan kalktığını iddia edebilmiştir¹⁰.

Kast ve kusur teorileri arasındaki bu mücadele yasak hatasının hukuk sistemleri tarafından kabul edilmesini sağlamış; özellikle karşılaştırmalı hukuk açısından büyük öneme sahip olan Alman hukukunda, hukuka uygunluk sebebinin maddi koşullarında düşülen hatanın kanunda düzenlenmeyerek öğreti ve yargı uygulamasına bırakılması ise zengin tartışmaların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Nitekim takip eden süreçte, *sınırlı*

⁷ Örneğin, Yargıtay 16. Ceza Dairesi 19.7.2019 tarihli E. 2019/3288, K. 2019/1284 tarihli kararında hukuka uygunluk sebebinin maddi koşullarında hataya düşen failin kasten hareket etmediğini kabul etmektedir. Buna karşılık, Yargıtay 14. Ceza Dairesi E. 7351/1926, T. 10.04.2017 tarihli kararında söz konusu hatayı kusurla ilişkilendirmektedir.

⁸ Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 21.3.2023, E. 2022/50, K. 2023/163; Ceza Genel Kurul, 20.11.2024, 2022/14-510, 2024/368.

⁹ Joachim Hruschka, ‘Wieso ist eigentlich die „eingeschränkte Schuldtheorie“ „eingeschränkt“? - Abschied von einem Meinungsstreit’ in Bernd Schünemann and others (eds), *Festschrift für Claus Roxin zum 70. Geburtstag am 15. Mai 2001* (Walter de Gruyter 2001) 441.

¹⁰ Hans Welzel, ‘Der Irrtum über die Rechtswidrigkeit des Handelns’ (1948) *Süddeutsche Juristenzeitung* (SJZ) 369.

kusur teorisi (die eingeschränkte Schuldtheorie), *tipikliğin olumsuz unsurları teorisi* (die lehre von negativen Tatbestandsmerkmalen), *hukuki sonuca göre yönlendirilen kusur teorisi* (die rechtsfolgenverweisende Schuldtheorie), *bağımsız olmayan kusur teorisi* (die Unselbständige Schuldtheorie), *hukuki sonucu bağımsız kusur teorisi* (die rechtsfolgenselbstständige Schuldtheorie) gibi farklı yaklaşımlar da ortaya çıkmıştır. Alman kanun koyucunun çekimser kalarak konuyu öğreti ve yargı kararlarına bırakmasının hata teorisini basitleştirmek yerine daha da karmaşık hâle getirdiği ileri sürülse de¹¹ Türk hukukunda konuyu düzenleyen bir hükmün varlığına rağmen öğreti ve uygulamada daha ciddi sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışma, hukuka uygunluk sebeplerinin maddi koşullarında hataya ilişkin Yargıtay kararlarını teorik yaklaşımlar çerçevesinde değerlendirerek söz konusu sorunları tespit etmeyi amaçlamaktadır. Zira bu konuda, Yargıtay kararlarının yapısal ve dogmatik tutarlılık bakımından kapsamlı bir analizi daha önce yapılmamıştır. Bu doğrultuda, araştırma konusuna temas eden 126 Yargıtay kararı maddi olay, merci görüşleri ve Yargıtay'ın söz konusu düzenlemeyi nasıl yorumladığı dogmatik tutarlılık açısından incelenmiş, kararların dayandığı gerekçeler ile öğretideki yaklaşımlar arasındaki uyum ya da çelişkiler ortaya koyulmuştur. Bu yönüyle çalışma hem öğretiye katkı sunmayı hem de uygulayıcılara dogmatik açıdan tutarlı yorumlar geliştirme konusunda yol göstermeyi hedeflemektedir. Bu amaçla, önce konunun kavramsal ve yasal çerçevesi ele alınacak, ardından teorik yaklaşımlar özetlenecek ve son bölümde Yargıtay kararları üzerinden elde edilen bulgular değerlendirilecektir.

I. HUKUKA UYGUNLUK SEBEPLERİNİN MADDİ KOŞULLARINDA HATANIN GENEL ESASLARI

A. Kavramsal Çerçeve

Hata¹², bireyin zihninde kesin bir doğruluk inancıyla benimsediği durumun gerçeğe örtüşmemesidir. Bir başka ifadeyle, kişinin zihninde kurduğu tasavvur ile dış

¹¹ Claus Roxin, *Strafrecht: Allgemeiner Teil, Band I* (4th edn, C.H. Beck 2006) 623 para 53.

¹² Alman hukukunda “irrtum”, İtalyan Hukukunda “errore”, Fransız hukukunda “erruer”, Amerikan ve İngiliz hukukunda ise “mistake, error” şeklinde karşımıza çıkan bu kavramı, Türkçe’de karşılamak için “hata” ve “yanılma” kavramları kullanılmaktadır. Bkz. *Türk Hukuk Lügati*, (Başbakanlık Basımevi 1991) 120. Bununla birlikte, Kıyğı’nın Almanca sözlüğünde *irrtum* kavramının “hata, yanılma”

dünyadaki gerçeklik arasında bir uyumsuzluk söz konusudur. Ceza hukukunda hata, failin dış dünyadaki olgulara ya da normatif düzene ilişkin *bilgi eksikliği* içinde bulunması yahut mevcut bilgileri *hatalı biçimde değerlendirmesi* şeklinde karşımıza çıkabilir¹³. Birinci durumda, fail gerçekleşmiş ya da artık mevcut olmayan bir durumu bilmemektedir. İkinci durumda ise belirli bir duruma ilişkin bilgisi vardır ama hatalı bir fikir taşımaktadır. Dolayısıyla bilgi eksikliğinin ya da değerlendirme hatasının söz konusu olduğu bu durumlarda, failin zihnindeki tasavvur ile dış dünyadaki olgusal gerçeklik (Sachverhalt) ya da hukuk düzenine ilişkin normatif yapı (Rechtsnorm) arasında bir uyumsuzluk ortaya çıkar¹⁴. Bunun için failin mutlaka bilinçli bir düşünme sürecine girmiş olması aranmaz; o anda zihninde oluşan tasvirin, olgulara ya da hukuka ilişkin gerçeklikle örtüşmemesi, hatanın oluşumu için yeterli kabul edilir¹⁵.

Hukuka uygunluk nedenlerinin maddi koşullarına ilişkin hata hâlinde ise fail, somut olayda bir hukuka uygunluk sebebinin objektif unsurları gerçekleşmediği hâlde, bunların mevcut olduğuna inanarak hareket eder¹⁶. Dolayısıyla hukuka uygunluk sebebinin maddi unsurunda hataya düşen fail, hukuk kurallarında değil dış dünyadaki olgusal gerçeklik hakkında yanılmaktadır. Bu bağlamda sıklıkla verilen örneklerden biri şudur: Bir kişi, kendisine doğru hızla yaklaşan ve elini cebine atan bir yabancıyı, cebinden bıçak çıkaracağı düşüncesiyle yere serer. Oysa söz konusu yabancı, yalnızca cebindeki

anlamına geldiği belirtilerek her iki kelimenin bir arada kullanıldığı da belirtilmelidir. Bkz. Nazım Kıyıcı, *Almanca Sözlük* (C.H. Beck 2010) 429. Çalışmamızda terim birliğini sağlamak adına, Türk kanun koyucunun ilgili madde başlığındaki tercihi sadık kalınarak *hata* kavramı kullanılmıştır.

¹³ Alman hukukunda *Unkenntnis* ve *irrigie Annahme* kavramlarının kullanıldığı ve hatanın türlerinin de bu iki forma göre değerlendirildiğini görülmektedir. Bkz. Walter Gropp, *Strafrecht: Allgemeiner Teil* (Springer 2015) 563 para 15; 592; 594; 601 ff. vd. Anglo Sakson hukukunda da *mistake of fact* ve *mistake of law* ayrımı bulunmaktadır. *Mistake of fact*, failin olgusal gerçekler hakkında yanılmasını ifade ederken; *mistake of law* halinde fail fiilinin suç teşkil etmediği konusunda hataya düşmektedir. Bkz. Rollin M Perkin, 'Ignorance and Mistake in Criminal Law' (1939) *University of Pennsylvania Law Review* 35.; Joel Samaha, *Criminal Law* (12th edn, Cengage Learning 2017) 148.

¹⁴ Akbulut (n 5) 693; Koca ve Üzülmüş (n 5) 302; Veli Özer Özbek, Koray Doğan ve Pınar Bacaksız, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler* (14th edn, Seçkin Yayıncılık 2023) 440.; Fatih Selami Mahmutoglu ve Serra Karadeniz, *Türk Ceza Kanunu Genel Hükümler Şerhi* (Beta Basım 2017) 672.

¹⁵ Erol Cihan, *Ceza Hukukunda Fiili Hata* (İstanbul Üniversitesi Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, İstanbul, 1971) 4; Erman (n 3) 4.

¹⁶ Sulhi Dönmezer ve Sahir Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku* para 697.; Gropp (n 14) 594, 191.

haritayı çıkarmaya çalışan bir turisttir¹⁷. Bu örnekte fail, kendisine yönelik haksız bir saldırı olduğunu varsayarak meşru savunma hakkını kullandığını düşünmektedir. Gerçekte ise ortada ne bir saldırı ne de meşru savunma koşullarını haklı kılacak bir durum söz konusudur. Fail meşru savunmanın maddi unsurlarından biri olan haksız bir saldırının varlığında hataya düşmüştür. Bu durumda, hukukun bu hataya ne sonuç bağlayacağı ya da bir sonuç bağlayıp bağlamayacağı sorusu ortaya çıkmaktadır.

B. Hukuki Düzenleme

2005 yılında yürürlüğe giren 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda *hata* konusunda kapsamlı bir düzenleme yapılmıştır. 765 sayılı eski TCK'da sadece şahısta hata ve hedefte sapma halini düzenleyen 52. madde ile yasak hatasını mazeret kabul etmeyen 44. madde bulunmaktayken; yeni TCK'nın *hata* kenar başlıklı 30. maddesinde; *suçun maddi unsurlarında hata* (m. 30/f. 1), *suçun nitelikli unsurlarında hata* (m. 30/f. 2), *ceza sorumluluğunu kaldıran veya azaltan nedenlerin koşullarında hata* (m. 30/f. 3) ve *işlediği fiilin haksızlık oluşturduğu hususunda hata* (m. 30/f. 4) olmak üzere dört farklı hata türü düzenlenmiştir.

TCK'nın 30. maddesinin 3. fıkrasında “*Ceza sorumluluğunu kaldıran veya azaltan nedenlere ait koşulların gerçekleştiği hususunda kaçınılmaz bir hataya düşen kişi, bu hatasından yararlanır.*” hükmüne yer verilmiştir¹⁸. Her ne kadar madde gerekçesinde sadece hukuka uygunluk nedenlerinde hataya atıf yapılmışsa da madde metninde “*ceza sorumluluğunu kaldıran veya azaltan nedenler*” şeklinde daha geniş bir ifade kullanılmıştır. *Ceza sorumluluğunu kaldıran veya azaltan nedenlerin* neler olduğu ise Türk Ceza Kanunu'nun birinci kitap ikinci kısım ikinci bölümünde gösterilmektedir. *Ceza sorumluluğu kaldıran veya azaltan nedenler* başlığı altında; kanunun hükmü ve

¹⁷ Roxin (n 12) 52; Bernd Heinrich, *Strafrecht: Allgemeiner Teil* (5th edn, Kohlhammer 2016) § 31, 472 para 67.

¹⁸ Madde gerekçesinde; “*Hükümet Tasarısının 23 üncü maddesinin 3 üncü fıkra veya bendinde düzenlenen “hukuka uygunluk nedenlerinde hata” ile ilgili hüküm, bölüm başlığına paralel olarak değiştirilmiştir. Madde metnindeki “hukuka uygunluk nedenleri” yerine, “ceza sorumluluğunu kaldıran veya azaltan nedenler” ibaresi konulmuştur. Somut olayda söz konusu nedenlere ait koşulların gerçekleştiği hususunda hataya düşen kişi, bu hatasından yararlanabilecektir. Ancak, bunun için hatanın kaçınılmaz olması gerekir. Hatanın kaçınılabılır olması durumunda ise, kişi işlediği fiilden dolayı sorumlu tutulacak ve fakat bu hata, temel cezanın belirlenmesinde göz önünde bulundurulacaktır.*” açıklaması yapılmıştır.

amirin emri (m. 24), meşru savunma ve zorunluluk hali (m. 25), hakkın kullanılması ve ilgilinin rızası (m. 26), sınırın aşılması (m. 27), cebir ve şiddet, korkutma ve tehdit (m. 28), haksız tahrik (m. 29), hata (m. 30), yaş küçüklüğü (m. 31), akıl hastalığı (m. 32), sağır ve dilsizlik (m. 33) ve geçici nedenler, alkol ve uyuşturucu madde etkisinde olma (m. 34) hallerine yer verilmiştir. Böylece hem hukuka uygunluk nedenleri hem de kusurluluğu ortadan kaldıran veya azaltan nedenler aynı bölüm içinde birlikte düzenlenmiştir¹⁹. Söz konusu düzenlemelerde “ceza verilmez”, “sorumlu olmaz”, “cezalandırılmaz” ve “yararlanır” gibi ifadeler kullanılsa da bu ifadelerden yola çıkarak hangilerinin hukuka uygunluk sebebi hangilerinin kusurluluğu ortadan kaldıran veya azaltan sebep olduğu anlaşılamaz. Buna karşılık, “duruşmanın sona ermesi ve hüküm” başlıklı CMK m. 223/2-d ve m. 223/3 hükümleri birlikte değerlendirildiğinde; kanun hükmünü icra ve amirin emri (TCK m. 24), meşru savunma (TCK m. 25/1), hakkın kullanılması (TCK m. 26/1) ve ilgilinin rızasının (TCK m. 26/2) hukuka uygunluk sebebi olarak kabul edildiği, diğer düzenlemelerin ise kusurluluğu etkileyen haller kapsamında ele alındığı anlaşılmaktadır. Hukuki nitelikleri farklı olmakla birlikte hem hukuka uygunluk nedenlerinin hem de kusurluluğu ortadan kaldıran veya azaltan nedenlerin maddi koşullarında hatanın TCK m. 30/3’te düzenlendiği görülmektedir. Uygulamada da Yargıtay, söz konusu fıkranın hem hukuka uygunluk nedenlerine hem de kusurluluğu etkileyen nedenlere ilişkin hatayı kapsadığını kabul etmektedir²⁰.

¹⁹ Benzer bir düzenleme yönteminin, İngiliz hukukunda da tercih edildiği görülmektedir. Genel mazeret nedenleri (general-legal defences) başlığı altında, fiilin hukuka aykırılığının yanı sıra ceza sorumluluğuna, ceza miktarına ve suça etki eden nedenlerin tamamı düzenlenmiştir. Bkz. John Smith, *Criminal Law* (9th edn, Butterworths 1999) 189 ff. Bu yöntemin eleştirisi için bkz. Tuğrul Katoğlu, ‘Türk Ceza Kanunu ve Hukuka Uygunluk Nedenlerinin Sistematığı’ in Eric Hilgendorf and Yener Ünver (eds), *Alman-Türk Karşılaştırmalı Ceza Hukuku / Das Strafrecht im deutsch-türkischen Rechtsvergleich Prof. Dr. Köksal Bayraktar’a Armağan* vol 3 (Yeditepe Üniversitesi Yayınları 2010) 149.

²⁰ Yargıtay Ceza Genel Kurul Kararı, E. 2014/1-336, K. 2015/352, K. 04.04.201 tarihli kararında; “Fıkra hem hukuka uygunluk sebebinin maddi şartlarında hata, hem de kusurluluğu etkileyen hata halleri düzenlenmiştir.” Benzer yönde bkz. YCGK Kararı, E. 2013/1-664, K. 2013/622, T. 25.09.2012; Yargıtay Ceza Genel Kurulu 2011.2024, E. 2022/14-510, K. 2024/368; 2.10.2024, E. 2021/14-228, K. 2024/281; 10.7.2024, E. 2022/14-167, K. 2024/231; 12.6.2024, E. 2022/14-31, K. 2024/196; 27.3.2024, E. 2024/3-93; K. 2024/148; 13.3.2024, E. 2023/9-438, K. 2024/119; 21.6.2023, E. 2019/14-602, K. 2023/362; 1.6.2023, E. 2021/183, K. 2023/328; 25.4.2023, E. 2023/135, K. 2023/231; 29.3.2023, E. 29.3.2023, K. 2023/194; 27.1.2023, E. 2020/9-58, K. 2023/45; 1.12.2022, E. 2021/9-332, K. 2022/750; 26.10.2022, E. 2020/16-402, K. 2022/670.

Ne var ki söz konusu düzenlemede “kaçınılmaz hatanın” ne anlama geldiği ve bu hatadan nasıl “yararlanılacağı” açıkça belirtilmemiştir. Aynı şekilde, *kaçınılabılır hatanın* hukuki sonucu da açık değildir. Bu yönüyle düzenleme, konunun öğretide ve yargı uygulamasında tartışmalı bir alan olarak kalmasına neden olmaktadır. Öğretide bir görüş, kanun koyucunun bu düzenlemede yasak hatasında olduğu gibi “kaçınılmazlık” değerlendirmesi yaptığı, bu nedenle *katı kusur teorisini* esas aldığı ve söz konusu hataya düşen failin kusurunun ortadan kalkacağını ifade eder²¹. Buna karşılık diğer görüş, hukuka uygunluk sebeplerinin maddi unsurlarında hataya düşen failin kasten işlenen bir suçtan sorumlu tutulamayacağı, bu nedenle TCK m. 30/3 delaletiyle TCK m. 30/1’in uygulanarak kastının ortadan kalkması gerektiği yönündedir²². Öte yandan bazı yazarlar, TCK 30/3’ün varlığına rağmen doğrudan TCK m. 30/1 uygulanabileceğini de savunmaktadır²³. Dolayısıyla hukuka uygunluk sebebinin maddi koşullarında hataya düşen faile hangi düzenlemenin uygulanacağı veya bu düzenlemenin nasıl yorumlanacağı konusunda henüz mutabakata varılamamıştır.

Bununla birlikte, Türk Ceza Kanunu’nun 30. maddesi hazırlanırken Almanya’daki hata düzenlemelerinin etkisi altında kalındığı ve benzer bir yapının benimsendiği söylenebilir. Alman Ceza Kanunu’nun (StGB) 16. paragrafında *suçun maddi unsurlarında hata* (Tatbestandsirrtum), 17. paragrafında ise *yasak hatası* (Verbotsirrtum) düzenlenmiştir. Ancak TCK’nın 30. maddesinin 3. fıkrasında düzenlenen “hukuka uygunluk nedenlerinin koşullarında hata” ve “kusurluluğu ortadan kaldıran veya azaltan nedenlerin koşullarında hata” hallerine Alman Ceza Kanunu’nda açıkça yer verilmediği görülmektedir. Her ne kadar yürürlükteki Alman Ceza Kanunu’nda bu tür hatalara ilişkin açık bir hüküm bulunmasa da 1962 tarihli Alman Ceza Kanunu Tasarısı bu konuyu düzenlemeyi amaçlamış ve ayrıntılı bir hükme yer verilmiştir. Tasarı’nın § 20 I hükmüne göre, “*Fiilin işlendiği sırada, fiili haklı kılacak koşulların mevcut olduğuna inanan kişi, kasten işlenmiş bir fiilden dolayı cezalandırılmaz.*” Aynı maddenin ikinci fıkrasında ise, “*Eğer bu hata kişiye yüklenebiliyorsa ve yasa taksirle işlenen fiilleri de*

²¹ Demirbaş (n 3) 488; Keçelioğlu (n 3) 315; İba (n 2) 311.

²² Özgenç (n 4) 544; Artuk ve diğer yazarlar (n 4) 653; Değirmenci (n 4) 110; Erman (n 4) 386; Karaaslan (n 4) 1694; Dülger ve diğer yazarlar (n 4) 231.

²³ Akbulut (n 5) 694; Koca ve Üzülmöz (n 5) 303; Hakeri (n 5) 462.

cezalandırıyorsa, kişi taksirli fiilden dolayı cezalandırılır" denilmektedir²⁴. Bu hükme göre, hukuka uygunluk nedenlerinin maddi unsurlarında hataya düşen fail, kasten işlenen bir suçtan sorumlu tutulamayacaktır. Fakat failin hataya düşme konusunda taksiri varsa ve suçun taksirli hali de cezalandırılıyorsa sorumluluğu söz konusu olabilecektir. Bu düzenleme, içerik bakımından StGB §16 ve TCK m. 30/1 hükümleriyle önemli ölçüde benzerlik göstermektedir. Ne var ki, 1964 tarihli Ceza Hukuku Hocaları Kongresi'nde farklı ekolleri temsil eden hukukçular, 1962 Tasarısı'ndaki § 20 hükmünün yasalaştırılmasına karşı çıkmış ve bu hükmün tasarıdan çıkarılmasını önermiştir. Özel Komisyon da bu eleştirileri yerinde bularak ilgili düzenlemeleri tasarıdan çıkarmıştır²⁵. Sonuç olarak, Alman ceza hukukunda "erlaubnistatbestandsirrtum" (izin tipinde hata) veya "erlaubnissachverhaltsirrtum" (izinde maddi gerçeklik hatası) terimleriyle ifade edilen söz konusu hata türünün çözümü, geçmişte olduğu gibi yine yargı kararlarına ve öğretideki görüşlere bırakılmıştır.

II. ARKA PLANDAKİ TEORİLER

A. Kast Teorisi

Kast teorisine göre, *kast* Roma Hukuku'ndaki *fiil kastına* (dolus malus) dayanır²⁶. Her ne kadar kast (Vorsatz), "niyet" (propositum) kavramına yakın bir yapıyı ifade etse de Almanca'da genellikle "dolus"un karşılığı olarak kullanılmış ve bu terim de çoğunlukla "dolus malus", yani "kötü niyetli kast" biçiminde anlaşılmıştır. Kastın "dolus malus" şeklinde yorumlanması, hukuka aykırılık bilincinin kastın zorunlu bir unsuru olarak kabul edilmesine neden olmuştur²⁷. Bu yaklaşıma göre, failin kastından söz edilebilmesi için yalnızca fiilin maddi unsurları bilerek ve isteyerek gerçekleştirmesi yeterli değildir; aynı zamanda bu fiilin hukuka aykırı olduğunu da bilmesi gerekir. Dolayısıyla, kastın yapısı şu şekilde formüle edilir: Kast = Fiil kastı + Haksızlık

²⁴ Claus Roxin und Luis Greco, *Strafrecht: Allgemeiner Teil* § 14, para 53.

²⁵ Roxin und Greco (n 25) § 14, Rn. 53.

²⁶ Arthur Kaufmann, 'Zur Lehre von den negativen Tatbestandsmerkmalen' (1954) *JuristenZeitung (JZ)* 653, 653-659.; Eberhard Schmidhäuser, *Strafrecht: Allgemeiner Teil (Lehrbuch)* (2nd edn, JCB Mohr [Paul Siebeck] 1975) ch 10 para 59.

²⁷ Hruschka (n 10) 442.

bilinci²⁸. Bu nedenle kast teorisi, haksızlık hatası ve tipiklik hatası arasında ayrım yapılmasını reddeder ve hatanın her durumda kastı ortadan kaldıracağını ileri sürer²⁹. Bu yaklaşımı nedeniyle söz konusu teori, sonradan *katı kast teorisi* (*die strenge Vorsatztheorie*) olarak da adlandırılmıştır. Bu teoriye göre, hukuka uygunluk nedenlerinin maddi koşullarında hataya düşülmesi konusundaki tartışmalar gereksizdir, zira hata mevcutsa zaten kasttan söz edilemez³⁰.

Roma hukukuna dayanan söz konusu *kast* anlayışı, 19. yüzyıldan itibaren değişmeye başlamıştır. Mittermaier ceza hukuku açısından kastı “*cezalandırılabilir bir eylemi gerçekleştirme ya da cezalandırılabilir bir eylemi yapmaktan kaçınma kararı ile bu eylem ya da ihmalin cezalandırılabilirliğini oluşturan unsurların bilincinin birleşmesi*” olarak tanımlamıştır³¹. Bu tanımda günümüzde çok yaygın olarak kullanılan kastın, *bilme* ve *isteme* (*wissen und wollen*) unsurları görülmektedir. Bu unsurlar, 1924 yılında İmparatorluk Yüksek Mahkemesi (Reichsgericht) tarafından da kabul edilerek “...kast, suçun dış unsurlarının tümünü bilerek istemektir.” şeklinde ifade edilmiştir³². Bu gelişmeler kast teorisinin yerini kusur teorisine bırakmasına zemin hazırlamıştır. Önce mahkeme kararları³³, sonra öğretide baskın görüş tarafından ve en son olarak da kanun koyucu tarafından haksızlık bilincinin kusurun bir unsuru olarak kabul edilmesiyle kast teorisi terkedilmiştir³⁴.

Nitekim yürürlükteki 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 21. maddesine göre de kast “*suçun kanuni tanımındaki unsurların bilerek ve istenerek gerçekleştirilmesidir.*” Bununla birlikte, TCK m. 61/1 hükmünün varlığı, kastın çifte bir fonksiyonu olabileceği

²⁸ Johannes Wessels, Werner Beulke und Helmut Satzger, *Strafrecht: Allgemeiner Teil* (49th edn, C.F. Müller 2019) 743.

²⁹ Heinrich, *Strafrecht – Allgemeiner Teil II* (4th revised edn, Kohlhammer 2014) tr Yener Ünver (ed), *Ceza Hukuku Genel Kısım II: Taksir, İhmali Suçlar, İştirak, Hata, Alternatif Tipiklik* (Adalet Yayınevi 2015) 178 para 1129; Wessels, Beulke und Satzger (n 29) 468.

³⁰ Erman (n 4) 323; Değirmenci (n 4) 175.

³¹ Hruschka (n 10) 444 Mittermaier’in Feuerbach baskısına (Feuerbach, *Lehrbuch des gemeinen in Deutschland geltenden peinlichen Rechts*, 1830, hrsg. von Mittermaier, Note I zu § 54) atfen.

³² Hruschka (n 10) 444.

³³ Alman Federal Yüksek Mahkemesi tarafından verilen kararda, “haksızlık bilinci” kastın kapsamından çıkartılarak kusurun bir unsuru olarak kabul edilmiştir. BGHSt 2, s. 194.

³⁴ Gropp (n 14) 201.

şeklinde yorumlanmaktadır. “Cezanın belirlenmesi” başlıklı 61/1 hükmüne göre, hâkim alt ve üst sınır arasında temel cezayı belirlerken, somut olayda failin *kast ve taksirine dayalı kusurunun ağırlığını* göz önünde bulundurmalıdır. Fakat eski kanun döneminde kusurun bir türü olarak kabul edilen kast ve taksir anlayışının yeni TCK döneminde terk edildiği ifade edilmelidir. Yeni kanun döneminde kast ve taksir haksızlığın gerçekleşme şekilleri olarak kabul edilmektedir. Nitekim TCK m. 21’den açıkça anlaşılacağı üzere kast yalnızca suçun kanuni tanımındaki unsurları kapsamaktadır. Yeni kanun kapsamında, haksızlık bilincinin kastın bir parçası olduğu iddia edilemez.

20. yüzyılda, kast teorisi *Schmidhäuser, Langer, Otto ve Jakobs* gibi bazı yazarlar tarafından *değiştirilmiş kast teorisi*³⁵ (*die modifizierte Vorsatztheorie*) olarak yeniden ele alınsa da teorinin, *haksızlığa ilişkin objektif unsurların bilinmesi ile failin haksızlık teşkil ettiğinin bilinmesini birbirine karıştırdığı* ifade edilmektedir³⁶. Bizim de kabul ettiğimiz görüşe göre, haksızlık bilinci kastın bir unsuru değil; kasten icra edilen haksızlıktan dolayı fail hakkındaki kınama yargısının ifade eden kusurun bir unsurudur³⁷. Bu nedenle kast teorisinin ikna edici olmayan sonuçlar sağladığı ve yürürlükteki hukukla da uyumlu olmadığı söylenmelidir.

B. Katı Kusur Teorisi

Katı kusur teorisi, hukuka uygunluk nedenlerinin maddi koşullarında düşülen hatayı, *yasak hatası* kapsamında değerlendirmektedir³⁸. Teoriye göre, hukuka uygunluk nedenlerinin koşulları ne suçun kanuni unsurlarına dahildir ne de suçun kanuni unsurları gibi ele alınmalıdır. Hukuka uygunluk nedenlerinin koşullarını hatalı olarak varsayan kişi, hareketine izin veren bir norm kapsamında davrandığını düşünerek haksızlık hatasına

³⁵ Alman kanun koyucu StGB § 17 ile kusur teorisini kabul ederek sadece katı ve sınırlı kusur teorileri arasındaki tartışmayı açık bırakmak istemesine rağmen, kast teorisi azınlık görüş tarafından hala savunulmaktadır ve bu nedenle modern hukuk öğretisiyle uyumlu olmamasına rağmen teori tartışmasına dahil edilmiştir. Bkz. Schmidhäuser (n 27) 59; Kaufmann (n 27) 653; Thomas Hillenkamp und Kai Cornelius, *32 Probleme aus dem Strafrecht: Allgemeiner Teil* (15th edn, Franz Vahlen 2017) 81.

³⁶ Schmidhäuser (n 27) 59; Kaufmann (n 27) 653.

³⁷ Welzel (n 11) 368; Heinrich (n 18) 1131.

³⁸ Welzel (n 11) 368; Heinrich (n 18) 1131.

düşmektedir³⁹. Zira hukuka uygunluk nedenleri, bir davranışın tipikliğini değil; hukuka aykırılığını ortadan kaldırır. Fail, fiilinin tipe uygunluğunun farkındadır; ancak eksik olan husus, haksızlık gerçekleştirdiğine yönelik bilincidir⁴⁰.

Teori taraftarlarına göre, haksızlık bilinci kastın değil; kusurun bağımsız bir unsurudur. Welzel'in 1948 yılında yayımladığı makalesinde ifade ettiği gibi “Gerçekte, hukuka aykırılık bilinci kusura aittir, kastın parçası değildir; dolayısıyla bu bilincin eksikliği, eylemin kastî niteliğini en ufak biçimde değiştirmez. Kim ki, hatalı bir inanışla buna yetkili olduğunu düşünerek bir başkasını öldürürse, onu kastî olarak öldürür. Ancak bu kişinin kusuru –yani eyleminin kınanabilirliği– eğer bu yanılğı kaçınılmaz idiyse ortadan kalkar; fakat gerekli dikkat gösterilseydi yanılğı önlenabilir olsaydı, bu durumda kusur, yanılğının mazur görülebilirlik derecesine göre hafifletilir.”⁴¹ Dolayısıyla hukuka uygunluk nedenlerinin maddi koşullarında düşülen hata, failin kastını ortadan kaldırmayan dolaylı bir yasak hatasıdır. Her iki hata türünde de fail tipe uygun haksızlığı gerçekleştirdiğini idrak edememektedir⁴². Eğer failin hatası kaçınılmaz ise haksızlık bilincinin yokluğu nedeniyle kusuru ortadan kalkar ve fail cezalandırılmaz. Fakat failin hatası kaçınılabilirse kasten işlenen suçtan sorumlu tutulur. Yalnızca hatası nedeniyle failin cezasında indirim gidilebilir⁴³. Bu yönüyle teorinin, failin kastının ortadan kalktığını savunan görüşlerde ortaya çıkan cezalandırma boşluğunu da engellediği görülmektedir. Nitekim hukuka uygunluk sebebinin maddi unsurunda hataya düşen failin

³⁹ Thomas Hillenkamp ve Kai Cornelius, ‘Hukuka Uygunluk Nedenlerinin Maddi Koşullarının Hatalı Varsayılması Kastı Ortadan Kaldırır mı?’ (tr Buket Abanoz Öztürk, 2021) 78(4) *İstanbul Hukuk Mecmuası* 2111, 2113.

⁴⁰ Heinrich (n 18) 1131; Michael Heuchemer, *Der Erlaubnistatbestandsirrtum* (1st edn, Duncker & Humblot 2005) 200.; Hans Welzel, *Das Deutsche Strafrecht* (11th edn, Walter de Gruyter 1969) 166.

⁴¹ Welzel (n 11) 369.

⁴² Fatih Selami Mahmutoglu and Serra Karadeniz, *Türk Ceza Kanunu Genel Hükümler Şerhi* (Beta Basım 2017) 714.; Claus Roxin, ‘Yasağa İlişkin Yanılma’ (tr Osman İsfen) in Kayıhan İçel (proj ed) and Yener Ünver (ed), *Suç Politikası: Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 5* (Seçkin Yayıncılık 2006) 243.

⁴³ Roxin (n 12) 61; Wessels, Beulke ve Satzger (n 29) 697; Heinrich (n 18) 1131. Bununla beraber, Heuchemer değiştirilmiş bir katı kusur teorisi önermektedir. Yazara göre, hukuka uygunluk nedenlerinin maddi koşullarında hata durumunda kast her zaman varlığını sürdürür. Hata kaçınılmaz ise failin kusuru ortadan kalkar; “marjinal haksızlık” durumlarında ise cezanın bireyselleştirilmesi bağlamında cezada indirim uygulanır (§ 49/1 StGB, TCK m. 61). Hata kaçınılabilir nitelikteyse fail, kasten işlenen suçtan sorumlu tutulmalı ve indirim nedenleri takdiri olarak uygulanabilir (§ 17/2 StGB, TCK m. 30/3). Bkz. Heuchemer (n 41) 324.

kusuru olmadığı için cezalandırılması mümkün olmasa da ona yardım eden kötü niyetli şeriklerin cezalandırılması mümkündür.

Türk ceza hukuku öğretisinde, kanun koyucunun katı kusur teorisini esas aldığını ifade eden görüşler bulunmaktadır⁴⁴. Bu görüşü savunan yazarlar, TCK m. 30/3'te geçen "kaçınılmaz" ifadesini "kusursuz" şeklinde yorumlamaktadır. Nitekim kanun koyucu TCK m. 30/4'te düzenlenen yasak hatasında da aynı koşulu aramıştır. Söz konusu düzenlemede, "kaçınılmazlık" ölçütü ile faile olayın koşullarını kontrol etme yükümlülüğü yüklenmektedir. Bu koşulun varlığı, kanun koyucunun katı kusur teorisini benimsediğinin kanıtı olarak gösterilmektedir. Bu nedenle, failin hatası kaçınılmazsa kusuru yoktur ve kasten hareket etmesine rağmen CMK m. 223/3 gereği fail cezalandırılmaz⁴⁵. Failin hatası "kaçınılabilsen" fail işlediği fiilden dolayı sorumludur ancak bu husus TCK m. 61 uyarınca cezanın belirlenmesinde dikkate alınır.

Katı kusur teorisi, ilk bakıldığında tutarlı görünmekle birlikte hem dayandığı gerekçe hem de ulaştığı hukuki sonuçlar bakımından ikna edici değildir. Nitekim teori, hukuka uygunluk sebebinin maddi unsurunda hataya düşen failin haksızlık bilincine (Unrechtsbewusstsein) sahip olmadığını varsayar. Bu tespit, görünürde basit olmakla birlikte aslında hukuka uygunluk sebebinde hata değerlendirmesinde hareket noktası olmalıdır. Ne var ki katı kusur teorisi, haksızlık bilincini failin davranışının genel olarak ceza tehdidi altındaki bir yasak normunun kapsamına girdiğini bilmesi, yani 'yasağı bilme' (Verbotskenntnis) şeklinde tanımlayarak kapsamını daraltır. Oysa bir fiilin haksızlığı, yalnızca biçimsel olarak bir yasak normunun kapsamına girmesinden ibaret değildir; buna paralel olarak haksızlık bilinci de sırf yasağın varlığını bilmeye indirgenemez. Haksızlık kavramı, genel normatif değerlendirme boyutuna (generelle Wertungsdimension) ek olarak, somut olayın koşullarına bağlı bireysel bir boyuta da

⁴⁴ Demirbaş (n 3) 488; Keçelioğlu (n 3) 315; İba (n 2) 311. Bununla birlikte, yazarların bir kısmı da kanun koyucunun TCK m. 30/3 hükmünde katı kusur teorisini esas aldığını kabul eder, fakat teorisinin dogmatik açıdan ve hukuki sonuçları itibarıyla desteklenemeyeceğini savunur. Bkz. Abanoz Öztürk (n 2) 241; Canan (n 2) 134-135.

⁴⁵ Demirbaş (n 3) 488; Cem Şenol, '5237 Sayılı TCK'ya Göre Hukuka Uygunluk Sebeplerinin Maddi Koşullarında Hata' (2019) 14 (49) *Terazi Hukuk Dergisi* 60, 64; Kübra Tunç, *Ceza Hukukunda Kastı Engelleyen Hata* (1st edn, Adalet 2020) 208; M. Emre Tülay, *Ceza Hukukunda Şahısta veya Konuda Hata* (1 st edn, Adalet 2022) 175; İba (n 2) 311.

sahiptir. Bu bireysel boyut ise hukuka uygunluk nedenlerinin (Erlaubnistatbestände) varlığıyla belirlenir. Bu nedenle fail, somut olayda bir hukuka uygunluk sebebinin mevcut olduğuna inanıyorsa, davranışını hukuken ‘izin verilebilir’ saymakta ve haksızlık bilinci olmaksızın hareket etmektedir. Dolayısıyla ‘yasak’ kavramı, yalnızca genel anlamda yasaklanmış davranış tipine (Verbotstatbestand) indirgenerek yorumlandığı sürece, hukuka uygunluk sebebinin koşullarında hata, yasak hatası çerçevesinde tatmin edici biçimde açıklanamaz⁴⁶.

Bununla birlikte, teori, hukuka uygunluk sebebinin maddi koşullarında hataya düşen failin, suç teşkil eden fiili kasten işlediğini savunur. Bu yönüyle, aslında maddi gerçeklik hakkında yanıldığı için hukuka aykırı davranışta bulunan fail, suç tipindeki unsurları bilmeyerek hataya düşen failden daha ağır biçimde sorumlu tutulmaktadır⁴⁷. Nitekim teoriye “katı” denilmesinin nedeni, suç tipinin unsurlarıyla ilgili olmadığı sürece bütün hataları *kusur* problemi olarak görmesi ve *yasak hatası* ile eşitlemesidir⁴⁸. Oysa hukuka uygunluk nedenlerinin maddi unsurları hakkında yanılan kişi ile bir normun varlığı ya da içeriği hakkında yanılan kişi eşit konumda değildir. İlkinde fail, tıpkı suçun maddi unsurlarında olduğu gibi dış dünyaya ilişkin olay ve olguları yanlış değerlendirmekte; ikincisinde ise normatif düzlemde “yasak” hakkında yanılmaktadır. Bu nedenle hukuka uygunluk sebebinin maddi koşullarında yanılan kişinin “kasten bir fiil haksızlığı” gerçekleştirdiği söylenemez. Hata kaçınılabılır nitelikteyse, burada olsa olsa taksirle meydana gelmiş bir haksızlıktan söz edilebilir. *Roxin*’in örnekleri bu noktayı somutlaştırır: Trafikte riskli sollama yapan, yanan mumla samanlıkta dolaşan veya dolu bir silahla kalabalıkta dolaşan kişi, bir kaza meydana geldiğinde, durumu dikkatle değerlendirmesini gerektiren çok güçlü uyarılara rağmen gerekli dikkat ve özeni göstermemekle yani ancak taksirli suçtan sorumlu tutulabilir.

⁴⁶ Jan Bauerkamp, ‘Die Vermeidbarkeit der Fehlvorstellung in der Dogmatik des Erlaubnistatbestandsirrtums: Zugleich eine Besprechung von BayObLG, Urt.v. 6.8.2024- 206 StRR 227/24’ (2025) 3 *ZfStw*, 362-371, 362.

⁴⁷ Roxin und Greco (n 25) 67; Eduard Dreher, ‘Der Irrtum über Rechtfertigungsgründe’ in Hans Lüttger (ed), *Festschrift für Ernst Heinitz zum 70. Geburtstag* (Walter de Gruyter 1972) 227.

⁴⁸ Almanca’da teori için “über denselben Leisten” deyimi kullanılmaktadır. Bu deyim, aslında ayakkabıcılık sektöründe sıklıkla kullanılmaktadır. “Hep aynı sonucu veriyor” anlamına gelmektedir. Katı kusur teorisinin hata türleri arasında ayırım yapmaması bu deyimle eleştirilmektedir. Bkz. Abanoz Öztürk (n 2) 117.

Buradan hareketle, katı kusur teorisinin hukuka uygunluk sebebinin koşullarında yanılan faile yüklediği *inceleme/kontrol yükümlülüğü* (pflichtgemäß Prüfung) de reddedilmektedir⁴⁹. Roxin söz konusu hataya düşen kişinin, herhangi bir tipik davranışı gerçekleştirmeyen biri kadar masum olduğunu ve bu hatalı tasavvurun failin uyarı ve engelleme refleksini felç ettiğini ifade etmektedir⁵⁰. Engisch ise bu durumu şu örnekle açıklar: "*Tipki bir araba sürücüsünün, istasyon geçişinin önündeki bariyer kaldırıldığında, güvenle geçebileceğine ve tüm engellerden kurtulduğuna inanması gibi dar anlamda tipiklik kastıyla hareket eden kişi, yasağın önündeki engellerin hukuk sistemi tarafından kaldırıldığına inanıyorsa; tüm engellerden kurtulduğu anlamına gelir.*"⁵¹ Bu durumda faile "eylemin hukuka aykırıydı ama sen bunu fark edebilirdin" şeklinde yöneltilecek bir isnat, kast kavramıyla bağdaşmayan biçimde taksir sorumluluğunu kasten işlenen suç düzeyine yaklaştırır⁵². Dolayısıyla katı kusur teorisinin hem dogmatik dayanağı hem de hukuki sonuçları ikna edici değildir.

C. Tipikliğin Olumsuz Unsurları Teorisi

Adolf Merkel ve Rudolf von Frank tarafından geliştirilen ve sonuçları bakımından sınırlı kusur teorisine yakın olan *tipikliğin olumsuz unsurları teorisi* (die lehre von negativen Tatbestandsmerkmalen) suçun iki unsurdan oluştuğu klasik yapıyı kabul eder: Tipiklik ve kusur. Ancak bu teoride tipiklik, sadece suçun kanuni tanımında yer alan olumlu unsurlardan ibaret değildir; aynı zamanda hukuka uygunluk nedenlerinin yokluğu gibi olumsuz unsurları da içerir. Bu yaklaşım, suçun yapısına ilişkin baskın öğretinin aksine; tipikliği daha genel anlamda bir "haksızlık tipi" olarak yorumlamaktadır ve hukuka uygunluk sebebinin olmamasını da tipikliğin olumsuz bir unsuru olarak kabul etmektedir⁵³. Bu teoride, haksızlığın temeli yasak normu ile izin normu arasındaki

⁴⁹ Roxin und Greco (n 25) 67, 69.

⁵⁰ Roxin (n 12) 14.

⁵¹ Engisch (n 21) 399, 407.

⁵² Bauerkamp (n 47) 370.

⁵³ Adolf Merkel, *Lehrbuch des Deutschen Strafrechts* (Ferdinand Enke 1889) 82–83.; Hans-Heinrich Jescheck ve Thomas Weigend, *Lehrbuch des Strafrechts: Allgemeiner Teil* (5th edn, Duncker & Humblot 1996) 249.; Urs Kindhäuser, *Strafrecht: Allgemeiner Teil* (8th edn, Nomos 2017) §§ 32–35 para 37.; Roxin (n 12) 13.

belirtilen bu sentezden oluşmaktadır. Dolayısıyla suçun kanuni tanımında yer verilen maddi unsurlar ile hukuka uygunluk nedenleri arasında, tipikliğin yapısındaki işlevleri bakımından herhangi bir farklılık bulunmamaktadır. Tipe uygun olmadığı için cezalandırılmayan bir fiil ile hukuka uygunluk sebebinin bulunması halinde cezalandırılmayan fiil arasında hiçbir fark yoktur. Aralarındaki tek fark, suçun kanuni tanımının haksızlık tipinin içinde yer alan hareketleri belirlemesi; buna karşılık hukuka uygunluk nedenlerinin bunun dışında kalan hareketleri belirlemesidir⁵⁴.

Teorinin, suç tipinde özel olarak zikredilen “hukuka aykırılık” hallerinde de tutarlı bir çözüm sağladığı ifade edilmektedir⁵⁵. Zira kanuni tanımda belirtilmiş olsun ya da olmasın, hukuka uygunluk nedenlerinin maddi koşullarında yapılan hatalar aynı şekilde değerlendirilmelidir. Zira bu teoriye göre, hukuka uygunluk nedenlerinin varlığı veya yokluğu tipikliğin ayrılmaz bir parçası olduğundan, bu konudaki hata doğrudan tipiklik hatası kapsamında kabul edilerek failin kastını ortadan kaldırmaktadır⁵⁶. Eğer suçun taksirli hali cezalandırılıyorsa ve failin hataya düşmede taksiri varsa o halde fail, suçun taksirle işlenmesinden sorumlu tutulabilir.

Tipikliğin olumsuz unsurları teorisi, literatürde çok güçlü bir destek bulamamasına rağmen kendi içinde tutarlı ve çelişkiden uzak bir teoridir. Teoriye getirilen eleştiriler, genellikle suçun yapısına dair önerdiği model üzerinedir. Nitekim suçun üçlü yapısını (tipiklik, hukuka aykırılık ve kusurluluk) esas alan baskın görüş, suç tipini hukuka aykırılıktan bağımsız bir kategori olarak korumaktan yanadır⁵⁷. Zira suç tipi ile hukuka aykırılık yalnızca haksızlığın tespitine hizmet etmez; aynı zamanda, sistematik düzeyde korunmadıkları takdirde kaybolma tehlikesi taşıyan özel kriminalpolitik işlevlere de sahiptir⁵⁸. *Welzel* bunu ünlü "sivrisinek örneği" ile eleştirir. Ona göre, meşru savunma kapsamında bir insanın öldürülmesinin, bir sivrisineğin öldürülmesiyle aynı şekilde *tipik olmayan* (tatbestandslos) bir davranış olarak değerlendirilmesi hatalıdır. Bu

⁵⁴ Erman (n 4) 325.

⁵⁵ Hillenkamp und Cornelius (n 40) 2119.

⁵⁶ Baumann, Weber und Mitsch, *Strafrecht: Allgemeiner Teil* (11th edn, Ernst und Werner Gieseking 2003) 40; Roxin (n 12) 13; Karaaslan (n 5) 1687.

⁵⁷ Jescheck und Weigend (n 54) 250.

⁵⁸ Roxin und Greco (n 25) 19.

iki durumun (meşru savunmada insan öldürme ile sivrisinek öldürme) aynı düzeye yerleştirilmesi, hukuken izin verilen ile hukuken önem taşıyan arasındaki temel değer farkını ortadan kaldırır⁵⁹. *Welzel*'e göre, hukuka uygunluk sebepleri ilgili eylemin hukuki önemini ortadan kaldırmaz, sadece hukuka aykırılığı ortadan kaldırır. Dolayısıyla tipik bir davranış hukuka aykırı veya uygun olabilir, ancak hiçbir şekilde hukuken önemsiz değildir⁶⁰. Ayrıca hukuka uygunluk nedenlerini suçun olumsuz unsuru olarak değerlendirmek, normların caydırıcılık etkisini zedeleyebilecek ve genel önleme amacını tehlikeye atabilecek sonuçlar doğurabilir⁶¹. Bunun yanı sıra, failin kastı ortadan kalktığı için suça iştirak edenlerin cezalandırılması da mümkün olmayacaktır. Bu yönüyle, teorinin cezalandırma boşluklarına neden olduğu da ifade edilmektedir.

Türk hukukunda da *Koca* ve *Üzülmez* hukuka uygunluk nedenlerinin maddi koşullarında hata durumunda TCK m. 30/1 hükmünün doğrudan uygulanması gerektiğini savunur⁶². Yazarlar, söz konusu hata durumunda kastın ortadan kalktığını, hatanın kaçınılmazlığının araştırılmasının da gerekli olmadığını savunurlar. Nitekim yazarlara göre “kaçınılmazlık” bir kusur değerlendirmesidir ve eğer hukuka uygunluk sebebinin maddi unsurlarında hataya düşen fail için TCK m. 30/3 hükmü uygulanacak olursa sübjektif bir değerlendirme yapılmış olur. Nitekim TCK m. 30'un gerekçesine göre de “*hatanın kaçınılmaz olduğunun belirlenmesinde ise, kişinin bilgi düzeyi, gördüğü eğitim, içinde bulduğu sosyal ve kültürel çevre koşulları*” göz önünde bulundurulacaktır. Bu nedenle TCK m. 30/3 hükmünün sadece kusurluluğu ortadan kaldıran veya azaltan nedenler için uygulanması gerektiğini ifade ederler. Benzer bir yaklaşımla *Akbulut* da söz konusu hata durumunda doğrudan TCK m. 30/1 hükmünün uygulanması gerektiğini savunmaktadır⁶³. Yazarların bu görüşleri, tipikliğin olumsuz unsurları teorisinin varsayımları ile örtüşmektedir. Fakat mevcut TCK m. 30/f. 3 hükmünün varlığına rağmen

⁵⁹ Hans Welzel, ‘Die Regelung von Vorsatz und Irrtum im Strafrecht als legislatorisches Problem’ (1955) 67 ZStW 210.

⁶⁰ Welzel (n 61) 211.

⁶¹ Jescheck und Weigend (n 54) 250.

⁶² Koca ve Üzülmez (n 5) 303.

⁶³ Akbulut (n 5) 694.

TCK m. 30/1 hükmünün doğrudan uygulanmasının nasıl mümkün olacağının açıklanması gerekir.

D. Sınırlı Kusur Teorisi

Sınırlı kusur teorisinin, hukuka uygunluk nedenlerinin maddi unsurlarında düşülen hatayı yasak hatasının kapsamından çıkararak katı kusur teorisini sınırlandırdığı düşüncesiyle *sınırlı* veya *sınırlandırılmış* kusur teorisi (*die eigenschränkte Schuldtheorie*) olarak adlandırıldığı ifade edilmektedir⁶⁴. Teoriye göre, hukuka uygunluk nedenlerinin maddi unsurlarında hataya düşen kişi, hukuka düşman olarak nitelendirilemez, fakat gerekli dikkat ve özeni göstermemekle suçlanabilir⁶⁵. Çünkü bu durumdaki bir fail, sübjektif olarak hukuka sadıktır; ancak objektif olarak hukuka uygunluk sebebinin unsurları gerçekleşmemiştir. Bu durumda failin yanılığı, hukuk normlarına değil; somut olaydaki maddi olgulara yöneliktir. Bu yönüyle failin konumu, suçun maddi unsurlarında hataya düşen kişiye daha yakinken; norm hatasına düşen kişiden daha uzaktır⁶⁶. Bu nedenle sınırlı kusur teorisine göre, hukuka uygunluk nedenlerinin maddi koşullarında hata, haksızlık hatası olarak değil; tipiklik hatası hükümlerinin kıyasen uygulanması suretiyle değerlendirilmelidir. Bu bağlamda failin kastı ortadan kalkar. Eğer suçun taksirli hâli düzenlenmişse ve failin hatası taksir derecesinde ise bu durumda taksirli suçtan sorumluluğu gündeme gelir.

Bu teoriyi savunan yazarlar, kastın sadece suç tipinin unsurlarının bilinmesi ile sınırlı olmadığını; aynı zamanda hukuka aykırılığın da bilinmesini kapsadığını, yani “haksızlık kastı”nın (*der Unrechtsvorsatz*) varlığını kabul etmektedir. *Roxin*’e göre hukuka uygunluk sebebinin unsurlarında hataya düşen failin *tipiklik kastı* varlığını devam ettirse de *haksızlık kastı* yoktur⁶⁷. Bu şekilde, haksızlığın tespiti açısından belirleyici olan tüm unsurlar benzer biçimde ele alınmış olur⁶⁸. Kast, tipiklik kastından ibaret olmayıp hem

⁶⁴ Gropp (n 14) 206; Wessels, Beulke und Satzger (n 29) 752. Bununla birlikte Roxin, sınırlı kusur teorisini adlandırmasını eleştirmektedir. Bkz. Roxin (n 12) 56.

⁶⁵ Wessels, Beulke und Satzger (n 29) 751.

⁶⁶ Hillenkamp und Cornelius (n 40) 2117.

⁶⁷ Roxin (n 12) 70.

⁶⁸ Roxin ve Greco (n 25) 70.

suç tipinin unsurlarının bilinmesi hem de hukuka uygunluk nedenlerinin bulunmadığının bilinmesi anlamına gelen *haksızlık kastı* (Unrechtforsatz) olarak anlaşılmalıdır. Bu durumda hukuka uygunluk sebebinin maddi unsurunda hataya düşen failin haksızlık kastı olmadığı için kasten işlenen suçtan dolayı cezalandırılması mümkün değildir⁶⁹.

Teori, özellikle kaçınılmaz hataya düşen failin kasten işlenen suçtan sorumlu tutulmaması bakımından isabetli sonuçlar doğurur. Zira hukuka uygun bir davranışta bulunduğunu düşünen fakat bu sebebin koşullarında yanılan failin, kasten işlenen suçtan değil, taksirli suçtan sorumlu tutulması daha adil bir sonuçtur. Roxin hukuka uygun davrandığını sanan kişinin, herhangi bir tipik davranışı gerçekleştirmeyen kişi kadar masum olduğunu ve bu hatalı tasavvurun failin uyarı ve engelleme refleksini felç ettiğini ifade etmiştir⁷⁰. Engisch ise bu durumu şu örnekle açıklar: *"Tıpkı bir araba sürücüsünün, istasyon geçişinin önündeki bariyer kaldırıldığında, güvenle geçebileceğine ve tüm engellerden kurtulduğuna inanması gibi dar anlamda tipiklik kastıyla hareket eden kişi, yasağın önündeki engellerin hukuk sistemi tarafından kaldırıldığına inanıyorsa; tüm engellerden kurtulduğu anlamına gelir."*⁷¹

Teoriye getirilen en önemli eleştirilerden biri; tipikliğin, haksızlığın çerçevesini çizme işlevini zayıflatmasıdır. Tipikliğin ve haksızlığın paralel ele alınması, teoriyi kast teorisinin eşdeğerine dönüştürme riskini taşımaktadır. Her ne kadar suçun unsurlarına *haksızlık kastı* gibi bir unsur eklemesi nedeniyle eleştirilse de teori, kast kavramının kapsamının ve içeriği hakkında önemi bir tartışmaya gündeme taşınması dikkate değerdir. Teoriye getirilen diğer eleştiriler cezalandırma boşlukları ortaya çıkardığı yönündedir. Nitekim söz konusu hataya düşen failin kastı ortadan kalktığı için suça iştirak edenlerin cezalandırılması mümkün olmayacaktır. Belirtilen bu nedenlerle, sınırlı kusur teorisinin dayandığı gerekçeler ve hukuki sonuçları itibarıyla "sınırlı" olduğu ve hukuka uygunluk sebebinin maddi koşullarında düşülen hatanın çözümünde elverişli bir teori olmadığı ifade edilmektedir⁷².

⁶⁹ Roxin ve Greco (n 25) 70.

⁷⁰ Roxin (n 12) 14.

⁷¹ Engisch (n 21) 399, 407.

⁷² Hruschka (n 10) 456.

Alman doktrinde baskın görüş⁷³ olarak kabul edilen bu teori, Türk hukukunda da taraftar bulmakta ve hukuka uygunluk sebebinin maddi koşullarında hataya düşen faile TCK m. 30/1 hükmünün kıyasen uygulanması gerektiği savunulmaktadır⁷⁴. Örneğin, yeni kanunun yazarlarından biri olan Özgenç, söz konusu hatanın TCK m. 30/3 kapsamında değerlendirilemeyeceğini belirtir. Çünkü TCK m. 30/3'te yer alan “kaçınılmazlık” ölçütünün hem kusurluluğu hem de kastı dışlayıcı şekilde birlikte ele alınması doğru değildir. Yazara göre, hukuka uygunluk nedenlerinin maddi koşullarında hataya düşen failin kastı yoktur ve hatası kaçınılmazsa taksirle cezalandırılmalıdır. Buradaki kaçınılmazlık, özen yükümlülüğünün ihlali olarak anlaşılmalıdır⁷⁵. Sarıgül de sınırlı kusur teorisinin en makul çözümü sağladığını ve Türk hukuku açısından TCK m. 30/1 hükmünün kıyasen uygulanmasının mümkün olduğunu savunur⁷⁶. Yazara göre, failin hatası kaçınılmazsa kast ortadan kalkar. Göktürk ise TCK m. 21/1'de yer alan kast tanımını, madde gerekçesiyle birlikte değerlendirerek kastın, *haksızlık kastı* olarak anlaşılması gerektiğini savunur⁷⁷. Hukuka uygunluk nedenlerinin sübjektif unsuru olduğunu savunan yazar, failin hukuka uygunluk nedeninden faydalanabilmesi için hem sübjektif hem objektif unsurların gerçekleşmesi gerektiğini belirtir. Hukuka uygunluk sebebinin maddi koşullarında kaçınılmaz hataya düşen fail, TCK m. 30/3 hükmü gereği

⁷³ Rudolf Börker, ‘Ein Vorschlag zu der Rechtsprechung über die irrtümliche Annahme der tatbestandlichen Merkmale eines anerkannten Rechtfertigungsgrundes’ (1960) *Juristische Rundschau* 168, 168–170.; Karl Engisch, ‘Tatbestandsirrtum und Verbotsirrtum bei Rechtfertigungsgründen’ (1958) 70 *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft (ZStW)* 585.; Arthur Kaufmann, ‘Zur Lehre von den negativen Tatbestandsmerkmalen’ (1954) *JuristenZeitung (JZ)* 653–659.; Michael Köhler, *Strafrecht: Allgemeiner Teil* (1st edn, Springer 1997) 326.; Krey, Esser, *Deutsches Strafrecht, Allgemeiner Teil*, Bd. 1, 5. Aufl. 2012, § 20 kn. 712; Lothar Kuhlen, *Die Unterscheidung von vorsatzausschließendem und nichtvorsatzausschließendem Irrtum* (1st edn, Peter Lang 1987) 298.; Kristian Kühl, *Strafrecht: Allgemeiner Teil* (8th edn, Franz Vahlen 2017) § 13 paras 18, 71.; Roxin (n 12) 62, 64; Friedrich Schaffstein, ‘Putative Rechtfertigungsgründe und finale Handlungslehre’ (1951) *Monatsschrift für Deutsches Recht (MDR)* 196, 196–200.; Uwe Scheffler, ‘Der Erlaubnistatbestandsirrtum und seine Umkehrung: das Fehlen subjektiver Rechtfertigungselemente’ (1993) *Juristische Ausbildung (Jura)* 617, 617–626.; Günter Stratenwerth and Lothar Kuhlen, *Strafrecht: Allgemeiner Teil* (6th edn, Franz Vahlen 2011) § 9 para 158.; Hellmuth Weber, ‘Der Irrtum über einen Rechtfertigungsgrund’ (1951) *JuristenZeitung (JZ)* 260, 260–263.

⁷⁴ Özgenç (n 4) 544; Artuk, Gökçen, (n 4) 653; Değirmenci (n 4) 177; Erman (n 4) 386; Karaaslan (n 4) 1694.

⁷⁵ Özgenç (n 4) 546–547.

⁷⁶ Ali Tanju Sarıgül, ‘Hukuka Uygunluk Nedenlerinde Hata (TCK m. 30/3)’ (2020) 3 *AÜBVÜFHD* 346.

⁷⁷ Göktürk (n 4) 27.

bu hatasından yararlanmalıdır. Bu durumda failin ne kast ne de taksirinden söz edilemez. Söz konusu fail hakkında beraat kararı verilmelidir. Fakat fail gerekli dikkat ve özeni gösterseydi hataya düşmeyecek idiyse, yani hatası kaçınılabilirse, failinin taksirli hali de suç teşkil ediyorsa taksirli suçtan cezalandırılması gerektiği belirtilir⁷⁸.

Teorinin sağladığı hukuki sonuçlar, katı kusur teorisine göre daha hakkaniyetli sonuçlar doğurmakla birlikte, hukuka uygunluk sebebinin maddi koşullarında hataya düşen faile TCK m. 30/1 hükmünün kıyasen uygulanması mümkün gözükmemektedir. Zira kıyasın mümkün olabilmesi için öncelikle bir düzenleme boşluğunun (hukuki boşluk) bulunması gerekir. Alman Ceza Kanunu'nda hukuka uygunluk nedenlerinin koşullarında düşülen hataya ilişkin bir düzenleme olmadığı için StGB § 16'nın kıyasen uygulanması makul bir çözüm olabilir. Fakat Türk hukukunda, hukuka uygunluk sebebinin maddi koşullarında düşülen kaçınılmaz hata konusunda bir hukuki boşluk söz konusu değildir. Mevcut düzenlemenin (TCK m. 30/3) yorumu ile alakalı tartışmalar söz konusudur. Bununla birlikte, öğretide bazı yazarlar ise *kaçınılabilir hata* bakımından TCK m. 30/3'te bir düzenleme boşluğu bulunduğunu, bu sebeple de TCK m. 30/1'in kıyasen uygulanabileceğini savunmaktadır⁷⁹. Fakat düzenlemede kaçınılabilir hatanın sonucunun açıkça belirtilmemiş olmasını bir boşluk değil, kanun koyucunun bir tercihi olarak yorumlayan görüşler de bulunmaktadır. Kaçınılabilir hatada, gerekçede belirtildiği üzere failin kasten işlenen suçtan sorumlu tutularak hatasının TCK m. 61 gereği temel cezanın belirlenmesinde dikkate alınabileceği ifade edilmektedir⁸⁰.

E. Hukuki Sonuçları Yönlendirilmiş Kusur Teorisi

İlk kez Gallas tarafından formüle edilen *hukuki sonuçları yönlendirilmiş kusur teorisine* (*die rechtsfolgenverweisende Schuldtheorie*) göre hukuka uygunluk nedenlerinin maddi unsurlarında düşülen hata ne tipiklik hatası ne de yasak hatasıdır, bu kendine özgü bir hata türüdür⁸¹. Teoriye göre, bu hata yapısal olarak tipiklik hatasına

⁷⁸ Göktürk (n 4) 27.

⁷⁹ Göktürk (n 4) 27.

⁸⁰ Özgenç (n 4) 544.

⁸¹ Gallas, 'Zum gegenwärtigen Stand der Lehre vom Verbrechen' (1955) 67 ZStW 45, para 89; Hillenkamp ve Cornelius (n 40) 2115; Arthur Kaufmann, 'Tatbestand, Rechtfertigungsgründe und Irrtum' (1956) *JuristenZeitung* (JZ) 353, 356.; Tunç (n 47) 256. Bununla birlikte, *Jakobs* tarafından geliştirilen

benzemekle birlikte, fail suçun kanuni tanımındaki unsurları bilmektedir. Zira normun uyarı fonksiyonu yerindedir ve dolayısıyla kasten işlenen haksızlık varlığını korumaktadır⁸². Fail, hukuka uygunluk sebebinin unsurları bağlamında maddi olaylara ilişkin bir hataya düşmektedir. Haksızlık hatasından ayrıldığı nokta da tam olarak burasıdır. Fail hukuk kurallarında değil, olay veya olgular hakkında yanılmaktadır.

Teoriye göre, hukuka uygunluk nedenlerinin maddi koşullarında hata, failin haksızlık alanındaki kastını ortadan kaldırmaz. Fakat failin *kusur kastını*⁸³ (*der Schuldvorsatz*) ortadan kaldırır⁸⁴. Bu yaklaşımla teori, kasta hem tipikliğin sübjektif unsuru hem de kusurun zihinsel temeli olarak *çifte fonksiyon* yüklemektedir⁸⁵. Dolayısıyla bu teori, davranış biçimi olarak haksızlık alanındaki kastın yanı sıra kusur

“bağımsız olmayan kusur teorisi” (*die Unselbständige Schuldtheorie*) olarak adlandırılan teori de hukuki sonuçları yönlendirilmiş kusur teorisinin bir türü olarak kabul edilmektedir. Her ne kadar *Jakobs* bu teoriyi hukuki sonuçları yönlendirilmiş kusur teorisinden farklı olarak nitelendirse de yöntem ve ulaşılan sonuçlar bakımından benzerdir. Nitekim *Jakobs*’a göre hukuka uygunluk nedeninin maddi unsurunda hataya düşen failin kastı mevcuttur, ancak verilecek ceza taksirli bir suçun unsurlarının oluşup oluşmadığına bağlı olarak takdir edilmelidir. Eğer taksirli bir suça ilişkin tipiklik unsurları mevcutsa, fail taksirli suçtan cezalandırılmalıdır. Fakat taksirli bir suça ilişkin tipiklik unsurları mevcut değilse fail cezalandırılmayacaktır. Cezalandırma düzeyinde failin hareketi taksirli suça indirgeme suretiyle gerçekleştirildiğinden teori “bağımsız olmayan” şeklinde adlandırılmaktadır (Bkz. Günther *Jakobs, Strafrecht: Allgemeiner Teil* (2nd edn, Walter de Gruyter 1991) 11/58.; Wessels, Beulke und Satzger (n 29) 760.). Teoriye göre, fail, kasten işlenen suçun tipiklik unsurlarını gerçekleştirdiği için bu suçtan sorumlu tutulmalıdır. Ancak failin hukuka uygunluk sebeplerinin koşullarında yanıldığı göz önüne alındığında, cezası suçun taksirli hâli çerçevesinde indirilerek verilmelidir. Bu yönüyle teori, failin fiiliyle bir tehlike yarattığı ve bu nedenle sorumlu tutulması gerektiği fikrini korurken, hukuka olan sadakatini de göz ardı etmemektedir. *Jakobs* bu teorisinin iki temel nedenle tercih edilebileceğini düşünmektedir. Birincisi, bu teoride tipiklik, faile uyarı fonksiyonu yüklememektedir. İkincisi, sınırlı kusur teorisinin aksine cezalandırmada doğabilecek boşlukların önüne geçmektedir (*Jakobs* (n 83) 11/54). Bununla birlikte, bağımsız olmayan kusur teorisi öğretide özellikle *Puppe* tarafından dogmatik tutarsızlıkla eleştirilmiştir. Fail ya kasten işlenen bir suçtan ya da taksirli suçtan sorumlu tutulmayı hak eder. Eğer fail taksirli suçtan cezalandırılmayı hak ediyorsa o zaman mahkumiyetin kasıtlı suçtan kurulmaması ceza hukukunun temel prensiplerine aykırıdır (*Puppe* (n 89) 192). Nitekim kast ve taksir, yapıları itibarıyla birbirinden farklı olup biri diğeri için ikamesi değildir. Ayrıca bağımsız olmayan kusur teorisinin ortaya koyduğu çözüm, sanığın savunma hakkını ve kanunilik ilkesini ihlal etme riski taşımaktadır. Belirtilen bu nedenlerle, hukuka uygunluk nedenlerinin maddi koşullarında düşülen hataların çözümünde *Jakobs*’un bu karma görüşünün benimsenmesinin isabetli olmadığı kanaatindeyiz.

⁸² Jescheck und Weigend (n 54) 464, 465.

⁸³ Kusur kastı kavramı yerine “hukuka aykırılığa dair kast” kavramının kullanılması ve bu kastın kusur başlığı altında irdelenmesi gerektiği yönünde bkz. Heinrich (n 15) 1133.

⁸⁴ Gropp (n 14) 112; Jescheck und Weigend (n 54); Justus Krümpelmann, ‘Stufen der Schuld beim Verbotsirrtum’ (1968) *Goltdammer’s Archiv für Strafrecht (GA)* 129.

⁸⁵ Jescheck und Weigend (n 54) 243; Wessels, Beulke und Satzger (n 23) 695; Artuk, Gökçen (n 5) 388; Özbek, Doğan ve Bacaksız (n 15) 266; Bahri Öztürk ve Mustafa Ruhan Erdem, *Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku* (19th edn, Seçkin 2019) 297; Erman (n 3) 351.

alanında da *kusur şekli olarak kastın* varlığını kabul etmektedir. Failin tipikliğe ait unsurları bilmesi ve istemesi failin tipiklik alanındaki kastı iken; kendi iç dünyasındaki düşünüş şekli de (hukuka düşman/hukuka riayet etmeme biçimindeki olumsuz değer zihniyetin taşıyıcısı) kusurluluk kastı olarak tarif edilmektedir⁸⁶. Teoriye göre, kasten işlenen bir suçun kusur içeriği ile hukuka uygunluk nedenlerinin koşullarında hataya düşülerek işlenen bir suçun kusur içeriği birbirinden farklıdır. Kasten işlenen suçlarda failin hukuka aykırı davranma arzusu açıkken, hukuka uygunluk nedenlerinin maddi koşullarında hata yapan failde bu arzu yoktur. Bu nedenle hukuka uygunluk sebebinin maddi unsurunda yanılan failin kastı, yalnızca tipiklik yönünden mevcuttur; fakat *kusur kastı* yoktur. Failin bu eylemi hukuki sonuç bakımından taksirli suç gibi değerlendirilmelidir⁸⁷.

Bu teorinin, sınırlı kusur teorisinin sağladığı hukuki sonuçların dışında sağladığı tek katkı aslında iştirak alanındadır. Teoriye göre, tipiklik kastı ve hukuka aykırılık varlığını sürdürdüğü için iştirak hükümleri uygulanabilir. Zira kanunda kasten işlenen ana suçun varlığı şart koşulumakla beraber failin kasten cezalandırılması aranmamaktadır. Bu nedenle teori, kötü niyetli şerikleri cezalandırma imkânı sağlamaktadır. Buna karşın, iştirak alanındaki bu sorunu çözmek için suçun unsurlarına “kusur kastı” gibi bir unsur eklemesi nedeniyle teori eleştirilmektedir⁸⁸. Kastın, *davranış biçimi* ve *kusur biçimi* olarak ikiye ayrılması, dogmatik bir hata olarak görülmektedir⁸⁹. Bununla birlikte, Alman Federal Mahkemesi 2012 yılında verdiği *Hells-Angels* (Cehennem Melekleri) kararında hukuka uygunluk sebebinin maddi unsurlarında hataya düşen failin “kusur kastının” ortadan kalktığına, failin bu hatayı engellemesinin mümkün olmadığına ve bu nedenle

⁸⁶ Jescheck und Weigend (n 54) 464; Wessels, Beulke und Satzger (n 23) 704; Heinrich (n 15) 1134; Özbek, Doğan ve Bacaksız (n 15) 266; Murat Volkan Dülger, *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Hukuk Akademisi 2021) 637.

⁸⁷ Jescheck und Weigend (n 54) 464; Wessels, Beulke und Satzger (n 23) 704; Heinrich (n 15) 1134; Özbek, Doğan ve Bacaksız (n 15) 266; Dülger (n 88) 637.

⁸⁸ Ingeborg Puppe, ‘Zur Struktur der Rechtfertigung’ (1993) *Festschrift Stree-Wessels* 189.

⁸⁹ Bernd Schünemann, *Die deutschsprachige Strafrechtswissenschaft nach der Strafrechtsreform im Spiegel des Leipziger Kommentars und des Wiener Kommentars*, 1. Teil: Tatbestands- und Unrechtslehre, GA 1985, 341 ff., 350.

sadece taksirle öldürme suçundan sorumlu tutulabileceğine hükmetmiştir⁹⁰. Bu karar, mahkemenin hukuki sonuca göre yönlendirilen kusur teorisini benimsediği şeklinde yorumlanmışsa da yeni tarihli kararlar bu varsayımı desteklemez.

Türk ceza hukuku öğretisinde de kastın çifte fonksiyona sahip olduğunu savunan ve TCK m. 61/1 hükmünü buna dayanak gösteren görüşler bulunmaktadır. “Cezanın belirlenmesi” başlıklı TCK m. 61/1 hükmüne göre, hâkim somut olayda, alt ve üst sınır arasında temel cezayı belirlerken failin kast ve taksirine dayalı kusurunun ağırlığını göz önünde bulundurur. Öğretide Özbek, Doğan ve Bacaksız kastın çifte fonksiyona sahip olduğunu savunur. Yazarlara göre, hukuka uygunluk sebebinin maddi koşullarında kaçınılmaz hataya düşen failin TCK m. 30/3 gereği kusuru ortadan kalkar, fakat kaçınılabılır hatada “özen yükümlülüğünün ihlali” çerçevesinde failin taksirle cezalandırılması gerekir⁹¹.

III. YARGITAY KARARLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

A. Yöntem

Bu bölümde, 2005-2025 yılları arasında hukuka uygunluk sebebinin maddi koşullarında hataya ilişkin olarak TCK m. 30/f. 3 kapsamında Yargıtay tarafından verilen kararlar bütüncül bir bakış açısıyla ele alınacak ve sistematik bir değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Değerlendirmeye alınan kararların seçiminde aşağıdaki ölçütler esas alınmıştır:

⁹⁰ BGH NStZ, 2012, 272. Dava konusu olayda sanık, “Hells Angels” bir motosiklet grubunun üyesidir ve rakip “Bandidos” grubunun üyelerinden birinin “Hells Angels” grubunun bir üyesini daha öldüreceğine dair söylentiler dolaşır. Bu sırada, “Hells Angels” grubu tarafından işlenen birtakım suçlar nedeniyle sanığın evi için arama kararı çıkartılmıştır. Sanığın tehlikeli olduğu düşünüldüğü için silahlı bir polis ekibi gece vakti arama yapmak üzere sanığın dairesine gelir. Üst katta nişanlısıyla uyuyan sanık, kapı kilitlerinin kırılmasıyla uyanır. Polislerin kendini tanıtmaması üzerine sanık, ön kapıda gölgelerini gördüğü kişileri “Bandidos” grubunun onu öldürmeye gelen üyeleri olduğunu düşünür. Bunun üzerine sanık, kilitli kapıdan gölgeli figürleri görebileceğini düşündüğü yöne iki el ateş eder ve memur ölümcül şekilde yaralanır. Mahkeme, sanığın rakipleri olan “Bandidos” grubundan birkaç üyenin kendisini öldürmeye geldiğini düşünmesi, daha önce bu yönde tehdit alması, polis memurlarının kendilerini tanıtmaması, olayın şartları dikkate alındığında polis olduklarının anlaşılma imkânı olmaması ve öldürücü silah kullanımı nedeniyle burada sanığın uyarı atışı yapmasına da gerek olmaması gibi hususları dikkate alarak olayda meşru savunmanın koşullarında kaçınılmaz hata durumu olduğunu tespit etmiştir. Sanığın meşru savunmanın saldırı koşulunda düştüğü hata nedeniyle “kusur kastının” (*die Vorsatzschuld*) ortadan kalktığına karar vererek § 16/1 StGB hükmünün kıyasen uygulayarak taksirle öldürme suçundan mahkûmiyet hükmü kurmuştur. Bkz. Abanoz Öztürk (n 2) 151-152.

⁹¹ Özbek, Doğan ve Bacaksız (n 15) 452.

(1) Çalışmaya yalnızca 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden (1 Haziran 2005) sonra verilmiş kararlar dahil edilmiştir. Zira bu incelemenin temel amacı, hukuka uygunluk sebebinin maddi unsurlarında hata durumunda hangi hükmün uygulanacağı ve bu hükmün nasıl yorumlanacağını değerlendirmektir. Bu sebeple, 2005 öncesine ait kararlar kapsam dışında bırakılmıştır.

(2) TCK m. 30/f. 3 *ceza sorumluluğunu kaldıran veya azaltan nedenlerin koşullarında kaçınılmaz hata* halini düzenlemektedir. Bu nedenle hem hukuka uygunluk nedenlerinin koşullarında hata hem de kusurluluğu ortadan kaldıran veya azaltan nedenlerin koşullarında hata birlikte düzenlenmiştir. Fakat hukuka uygunluk nedenleri ve kusurluluğu etkileyen nedenlerin hukuki nitelikleri birbirinden farklıdır. Hukuka uygunluk nedenlerinin mevcut olması hâlinde, fiile hukuken cevaz verilmiş sayılır ve ortada bir haksızlık bulunmazken; kusurluluğu ortadan kaldıran nedenlerde ise fiil haksız olmaya devam eder, ancak fail bu fiili nedeniyle kınanamaz. Bu ayrım gereğince, çalışmada yalnızca hukuka uygunluk nedenlerinin maddi koşullarında hataya ilişkin kararlar değerlendirmeye alınmış; kusurluluğu etkileyen nedenlere ilişkin hatalar kapsam dışında bırakılmıştır.

Yukarıda belirtilen kriterlere uygun olarak, “hukuka uygunluk nedenlerinin koşullarında hata” ve “TCK m. 30/3” anahtar kelimeleriyle yapılan sistematik tarama sonucunda 126 karar tespit edilmiştir⁹². Bu kararlar, öncelikle hukuka uygunluk sebebinin türü (örneğin; kanun hükmü ve amirin emri, meşru savunma, hakkın kullanılması, ilgilinin rızası) ve hata türü (kaçınılabılır/kaçınılmaz hata) bakımından sınıflandırılmıştır. Daha sonra, her bir karardaki maddi olay, mercilerin görüşleri ve Yargıtay'ın TCK m. 30/3 hükmünü nasıl yorumladığı ve uyguladığı hukuki sonuçlar bakımından içerik analizine tabi tutulmuştur. Ayrıca kararlar arasında benzer veya çelişkili içtihat eğilimleri tespit edilerek sistematik olarak karşılaştırılmış, bu bulgular öğretideki görüşlerle birlikte değerlendirilmiştir.

⁹² Bu tarama, 30.06.2025 tarihi itibarıyla Kazancı İtihat Bilgi Bankası üzerinden gerçekleştirilmiştir.

B. Bulgular ve Değerlendirme

İlk incelemede, bazı kararların⁹³ yalnızca kusurluluğu ortadan kaldıran veya azaltan nedenlerin koşullarında hatayı konu edindiği, bazı kararlarda⁹⁴ ise gerçekte TCK m. 30/f. 4 veya m. 30/f. 1 kapsamında değerlendirmeler yapıldığı, fakat kararda hata konusunda açıklamalar yapılırken TCK m. 30/3 de zikredildiği için sistem tarafından TCK m. 30/3 filtresine dahil edildiği anlaşılmış, bu nedenle söz konusu kararlar kapsam dışında bırakılmıştır.

Bununla birlikte, 126 karardan 25 tanesi, 2023-2025 yılları arasında verilmiştir. Bu durum son iki yılda konuya ilişkin değerlendirmelerin arttığı veya bu konudaki kararların paylaşımının arttığı izlenimini uyandırmaktadır. Fakat son iki yıl içerisinde verilen söz konusu kararlar incelendiğinde, özellikle 15 Temmuz 2016 darbe girişimi gecesi Türkiye genelinde faaliyet gösteren FETÖ/PDY silahlı terör örgütüne üye olmak ve Anayasal düzene karşı işlenen suçlardan yapılan yargılamalar olduğu görülmüştür. Bu kararlarda özellikle verilen emrin hukuka aykırılığında düşülen hata için TCK m. 30/3,

⁹³ Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 20.9.2023, E. 2019/1-658, K. 2023/449; Yargıtay 1. Ceza Dairesi, 29.5.2023, E. 2023/2577, K. 2023/3641; 1. Ceza Dairesi, 16.12.2022, E. 2022/2036, K. 2022/10062; 1. Ceza Dairesi, 3.11.2022, E. 2022/7841, K. 2022/8590; 1. Ceza Dairesi E. 26.10.2022, E. 2020/16-402, K. 2022/670; 1. Ceza Dairesi, 9.6.2022, E. 2022/2500, K. 2022/4807; Ceza Genel Kurulu, 5.4.2022, e. 2021/1-393, K. 2022/242; 1. CD, 17.3.2022, E. 2021/12246, K. 2022/2116; 1. CD, 7.4.2021, E. 2020/2490, K. 2021/6334; Ceza Genel Kurulu, 2.2.2021, E. 2019/1-11, K. 2021/15; Ceza Genel Kurulu, 20.10.2020, E. 2018/14-322, K. 2020/425; Ceza Genel Kurulu, 13.2.2018, E. 2017/1-893, K. 2018/33; Ceza Genel Kurulu, 16.5.2017, E. 2016/14-1123, K. 2017/270; Ceza Genel Kurulu, 14.2.2017, E. 2015/1-704, K. 2017/64; 4. CD, 26.10.2015, E. 2013/23697, K. 2015/36582; 18. CD, 12.10.2015, E. 2015/7757, K. 2015/8157; 1. CD, 7.7.2015, E. 2015/3373, K. 2015/4357; 3. CD, 22.6.2015, E. 2015/4295, K. 2015/21622; 4. CD, 7.1.2015, E. 2013/34050, K. 2015/294; 1. CD, 11.6.2014, E. 2014/1144, K. 2014/3511; Ceza Genel Kurulu, 24.12.2013, E. 2013/1-664, K. 2013/622; 3. CD, 16.10.2012, E. 2010/8176, K. 2012/34575; 4. CD, 8.10.2012, E. 2011/2234, K. 2012/19945.

⁹⁴ Yargıtay 4 CD, 26.3.2025, E. 2024/6774, K. 2025/5871; 3 CD, 30.6.2022, E. 2021/3815, K. 2022/4208; Ceza Genel Kurulu, 26.10.2022, 2020/16-402, 2022/670; 3 CD, 18.10.2022, E. 2021/2048, K. 2022/6942; 4 CD, 10.10.2022, E. 2021/38551, K. 2022/19186; 3 CD, 23.6.2022, E. 2021/6268, K. 2022/3880; 3. CD, 31.5.2022, E. 2021/11487, K. 2022/3853; 3. CD, 4.4.2022, E. 2021/2078, K. 2022/1678; Ceza Genel Kurulu, 24.3.2022, E. 2021/16-120, K. 2022/200; 3. CD, 22.3.2022, E. 2021/6269, K. 2022/1484; Ceza Genel Kurulu, 8.3.2022, E. 2020/16-295, K. 2022/159; Ceza Genel Kurulu, 3.3.2022, E. 2022/9-51, K. 2022/141; 3. CD, 3.3.2022, E. 2021/511, K. 2022/1081; Ceza Genel Kurulu, 25.1.2022, E. 2019/9-532, K. 2022/46; 3. CD, 18.1.2022, E. 2021/524, K. 2022/170; Ceza Genel Kurulu, 12.1.2022, E. 2020/9-341, K. 2022/3; Ceza Genel Kurulu, 16.9.2021, E. 2021/16-42, K. 2021/399; Ceza Genel Kurulu, 7.9.2021, E. 2020/9-343, K. 2021/370; Ceza Genel Kurulu, 8.7.2021, E. 2020/9-288, K. 2021/352; Ceza Genel Kurulu, 25.5.2021, E. 2019/9-156, K. 2021/209; 16. CD, 8.3.2021, E. 2020/84, K. 2021/1909; 16. CD, 17.11.2020, E. 2020/6, K. 2020/5813; 16. CD, 14.7.2017, E. 2017/1443, K. 2017/4758.

emrin suç teşkil ettiğinin bilinmemesi noktasında TCK m. 30/4 ve bu yapının suç örgütü olduğunu bilinmemesi yönüyle TCK m. 30/1 bağlamında değerlendirmeler yapıldığı görülmektedir.

Buna karşın, sistemde 2005-2012 yılları arasında konuya ilişkin yayımlanmış herhangi bir karar bulunamamıştır. Yayımlanan kararların büyük çoğunluğunun 2015-2024 yılları arasında verildiği tespit edilmiştir. Tespit edilen tüm kararlar maddi olay, merci görüşleri ve TCK m. 30/3'ün yorumu açısından detaylı biçimde incelenmiştir. Aşağıda maddeler halinde tespit ettiğimiz sorunlara ve değerlendirmelerimize yer verilmektedir:

1. Kaçınılmaz Hatada Teorik Yaklaşımlara Gönderme Yapılmasına Rağmen Hukuki Sonucun Tutarsız Uygulanması Sorunu

İlk olarak, Yargıtay kararlarında hata konusunda kapsamlı açıklamalar yapıldığı, bu açıklamalarda *kast ve kusur teorilerine* de yer verildiği görülmektedir. Bununla birlikte, teorik tartışmaların genel olarak hata öğretisi ve özellikle haksızlık hatası (TCK 30/4) bağlamında yapıldığı, hukuka uygunluk nedenlerinin maddi koşullarında hata (TCK m. 30/3) konusunu doğrudan ilgilendirmediği tespit edilmiştir. Nitekim incelenen kararların neredeyse tamamında, tarihsel süreçte haksızlık hatasını *kast* kapsamında değerlendiren eski tarihli bir Ceza Genel Kurulu kararına atıfta bulunularak 2003 tarihli TCK Tasarısı'ndaki "*kanunları bilmemek mazeret sayılmaz*" hükmü ile "fiili hata-hukuki hata" ayrımının bu anlayışa dayandığı ifade edilmektedir⁹⁵. 5237 sayılı yeni TCK döneminde ise Yargıtay *kastı kaldıran hata* ve *kusuru kaldıran hata* ayrımını kabul etmektedir. Ayrıca TCK m. 30/4'ün açık lafzı karşısında, fiilin suç teşkil ettiği konusunda kaçınılmaz hataya düşen failin *haksızlık bilincinin* bulunmadığı da vurgulanmaktadır. Bu çerçevede, haksızlık bilincinin failin cezalandırılabilirliği açısından taşıdığı önem artık ne kanun koyucu ne mahkeme kararları tarafından inkâr edilmektedir. Yargıtay kararlarında da *kusur teorisinin* haksızlık hatası konusundaki yaklaşımının isabetli olduğu yönünde değerlendirmelere yer verilmektedir⁹⁶.

⁹⁵ Yargıtay CGK 24.12.1996 tarihli ve 1996/8-286 Esas 1996/296 Karar sayılı kararı.

⁹⁶ Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun 26.10.2022 tarihli E. 2020/16-402 K. 2022/670 sayılı kararında şu ifadelerle yer verilmektedir: "*Kasten işlenen bir suç, haksızlık yanlıgısı içinde işlenebilir. Yasak*

Ne var ki Yargıtay'ın TCK m. 30/4 bakımından benimsediği bu teorik arka planı, TCK m. 30/3 kapsamında aynı tutarlılıkla sürdürdüğünü söylemek güçtür. İncelenen kararlar arasında, hukuka uygunluk nedenlerinin maddi koşullarında hataya ilişkin olarak öğretide ileri sürülen geniş yelpazedeki teorileri⁹⁷ dikkate alan herhangi bir Yargıtay kararına rastlanmamıştır. Yalnızca bazı kararlarda⁹⁸ *katı kusur teorisinin* zikredildiği görülmekte; ancak bu kararlarda uygulanan hukuki sonuçların teoriyle bağdaşmadığı tespit edilmiştir. Örneğin, Yargıtay 16. Ceza Dairesi, 2021 yılında kapatılana dek verdiği kararlarda, hukuka uygunluk nedenlerinin maddi koşullarında hatayı düzenleyen TCK m. 30/3 hükmünün *katı kusur teorisini* esas aldığını ifade etmiş⁹⁹, ancak kararların sonuç kısmında bu teorinin gerektirdiği sonuçları uygulamamıştır. Daire, hukuka uygunluk nedeninin maddi şartlarında hataya düşen failin TCK m. 30/3 maddesi yollamasıyla TCK m. 30/1 hükmü gereğince kasten hareket etmediğini kabul etmiştir¹⁰⁰. Benzer şekilde, 3.

yanılgısı suç kastını ortadan kaldırmaz; kast varlığını muhafaza eder. Hukuka aykırılık bilinci ya da fiilin hukuka aykırılığının fail tarafından idrak edilebilir olması kusurun bir unsurudur. Kast teorisinin benimsenmesi sakıncalıdır. Kusur teorisinin öngördüğü çözüm kusur ilkesi ile de uyumludur.”

⁹⁷ Değiştirilmiş Kast Teorisi, Katı Kusur Teorisi, Sınırlı Kusur Teorisi, Tipikliğin Olumsuz Unsurları Teorisi, Hukuki Sonuçlarda Sınırlı Kusur Teorisi, Hukuki Sonuca Göre Yönlendirilen Kusur Teorisi gibi. Bu konuda daha detaylı açıklama için bu çalışmanın “Arka Plandaki Teoriler” başlığına bakılabilir.

⁹⁸ Yargıtay 16. Ceza Dairesi 19.7.2019 tarihli E. 2019/3288, K. 2019/1284; 16. CD, 24.4.2017, E. 2015/3, K. 2017/3, 16. CD, 14.7.2017, E. 2017/1443, K. 2017/4758, 16. CD, 22.3.2019, E. 2018/7103, K. 2019/1953; 16 CD, 19.7.2019, E. 2019/3288, K. 2019/1284; 3 CD, 4.4.2022, E. 2021/2078, K. 2022/1678; 3. CD, 14.6.2022, E. 2021/3824, K. 2022/3476; 3. CD, 17.7.2024, E. 2021/6496, K. 2024/9381; Ceza Genel Kurulu, 21.3.2023, E. 2022/50, K. 2023/163.

⁹⁹ Yargıtay 16. Ceza Dairesi 19.7.2019 tarihli E. 2019/3288, K. 2019/1284 sayılı kararında 15 Temmuz 2016 gecesi, darbe girişimi sırasında Malatya 2. Ordu Karargahında görevli bazı erlerin havaya ateş etmelerini ve darbeci subayların emriyle hareket etmelerini değerlendirdiği kararında “*Hukuka uygunluk hallerinin maddi şartlarında hatanın, kast kapsamında mı, yoksa kusur kapsamında mı değerlendirilmesi gerektiği doktrinde tartışmalı olup bu konuda birçok teori ortaya atılmış ise de ceza kanunumuzdaki düzenleme katı kusur teorisine göre çözümlenmesi gerekmektedir. TCK'nın 30/3. maddesinde; "ceza sorumluluğunu kaldıran veya azaltan nedenlere ilişkin koşulların gerçekleştiği hususunda kaçınılmaz bir hataya düşen kişi bu hatasından yararlanır." denilerek, hukuka uygunluk nedenleri ile kusurluluğu etkileyen haller birlikte düzenlenmiştir. Hukuka uygunluk nedenlerinin maddi şartlarındaki hatayı bu kapsamda değerlendirmek gerekecektir. Madde metinde hatanın kaçınılmaz olması şartı aranmıştır. Kaçınılmazlık, failin hataya düşmesindeki kişisel kusurun değerlendirilmesi ile ilgilidir. Failin, yaşı, mesleği, bilgisi, görgüsü, somut olaydaki durumu dikkate alınarak hatanın kaçınılmaz olup olmadığı bu değerlendirmede göz önünde bulundurulacaktır.” ifadelerine yer verilmiştir.*

¹⁰⁰ Yargıtay 16. Ceza Dairesi 19.7.2019 tarihli E. 2019/3288, K. 2019/1284 sayılı kararı. Benzer yönde bkz. 16 CD, 24.4.2017, E. 2015/3, K. 2017/3, 16 CD, 14.7.2017, E. 2017/1443, K. 2017/4758, 16 CD, 22.3.2019, E. 2018/7103, K. 2019/1953; 16 CD, 19.7.2019, E. 2019/3288, K. 2019/1284; 3 CD, 4.4.2022, E. 2021/2078, K. 2022/1678; 3 CD, 14.6.2022, E. 2021/3824, K. 2022/3476; 3 CD, 17.7.2024, E. 2021/6496, K. 2024/9381; Ceza Genel Kurulu, 21.3.2023, E. 2022/50, K. 2023/163.

Ceza Dairesi de 14.6.2022 tarihli E. 2021/3824, K. 2022/3476 sayılı kararında, hukuka uygunluk sebebinin maddi şartlarında hatanın, kast kapsamında mı, yoksa kusur kapsamında mı değerlendirilmesi gerektiğinin doktrinde tartışmalı olduğunu, bu konuda birçok teorinin ortaya atıldığını fakat ceza kanunumuzdaki düzenlemenin *katı kusur* teorisine göre çözümlenmesi gerektiğini ifade etmesine rağmen aynı kararda, hukuka uygunluk nedenlerinin maddi koşullarında hatanın TCK m. 30/1 uyarınca çözüleceğini belirtmiştir¹⁰¹. Bu çizgi, Yargıtay'ın son yıllarda istikrarlı bir şekilde sürdürdüğü yaklaşımı yansıtmaktadır. Hukuka uygunluk sebeplerinin maddi koşullarında hataya düşen failin hatası *kaçınılmazsa kastın* ortadan kalktığı kabul edilmekte ve CMK m. 223/2-d uyarınca beraat kararı verilmektedir¹⁰². Oysa Yargıtay'ın işaret ettiği katı kusur

¹⁰¹ Daire söz konusu kararda “Ancak konusu suç teşkil eden emirlerin yerine getirilmesi bakımından hata hali ile de karşılaşılabılır. Bu durumun iki şekilde karşımıza çıkması mümkündür. Nitekim emri yerine getiren verilen emir üzerine işlediği fiilin haksızlık teşkil ettiğinin bilincinde olmayabilir ya da emrin yerine getirilmesinde öngörülen hukuka uygunluk sebeplerinin tüm şartlarının gerçekleştiğini düşünebilir. İlk halde TCK'nın 30/4. maddesinde yer alan haksızlık hatası, ikinci halde ise **TCK'nın 30/1. maddesinde yer alan hukuka uygunluk nedenlerinin maddi şartlarında hata** söz konusu olacaktır.” ve “Hukuka uygunluk hallerinin maddi şartlarında hatanın, kast kapsamında mı, yoksa kusur kapsamında mı değerlendirilmesi gerektiği doktrinde tartışmalı olup bu konuda birçok teori ortaya atılmış ise de, ceza kanunumuzdaki düzenleme **katı kusur teorisine** göre çözümlenmesi gerekmektedir.” ifadelerine yer vermiştir.

Benzer şekilde, Yargıtay Ceza Genel Kurulu da 21.3.2023, E. 2022/50, K. 2023/163 sayılı kararında 15 Temmuz 2016 gecesi darbe girişimi sırasında darbeci subayların emirlerini yerine getiren erlerin TCK'nın 24 ve 30/3. maddelerinde düzenlendiği şekilde yetkili merciin emrini yerine getirdiklerini düşündüklerini savundukları olayda “Hukuka uygunluk hallerinin maddi şartlarında hatanın, kast kapsamında mı, yoksa kusur kapsamında mı değerlendirilmesi gerektiği doktrinde tartışmalı olup bu konuda birçok teori ortaya atılmış ise de, ceza kanunumuzdaki düzenleme **katı kusur teorisine** göre çözümlenmesi gerekmektedir.” ifadelerine yer verdikten sonra astın konusu suç oluşturan emri haksızlık oluşturduğu konusunda kaçınılmaz bir hataya düşerek bu emri yerine getirmesi somut olay çerçevesinde, astın bilgi düzeyi, olayın özellikleri, tecrübe, rütbe ve konumu gibi olgular nazara alınarak TCK'nın 30/4 maddesi bağlamında değerlendirilmesi gerektiği, buna karşın astın emrin askeri hizmet alanında verildiği, amirin yetkili olduğu ve zorunluluk teşkil ettiği hususlarında yanılğıya düşerek, konusu suç teşkil eden emri yerine getirmesi halinde yapılan değerlendirme neticesinde TCK 30/3 delaletiyle TCK'nın 30/1 maddesi gereğince **kasten hareket etmediği** neticesine varılacağı belirtilmektedir.

¹⁰² Örneğin, Ceza Genel Kurulu yol genişletme çalışmaları sırasında, mağdura ait arazinin yola sınırı kısmından çeşitli ağaçların söküldüğü olayda; kendisine verilen talimatı yerine getiren ve ayrıca müdahaleye rızanın olup olmadığını araştırma yükümlülüğü bulunmayan sanığın hatasını kaçınılmaz hata olarak nitelendirmiş ve failin kastının ortadan kalktığından bahisle mala zarar verme suçundan beraatine hükmetmiştir. YCGK 31.10.2017 tarihli, E. 2014/259, K. 2017/449 sayılı kararı. Benzer yönde bkz. Yargıtay 1. CD, 14.6.2021, E. 2020/1203, K. 2021/10506 sayılı kararında, 2014 yılın Kobani protestoları sırasında abisini öldüren kişiyi öğrenmek için karakola doğru koşan, ardından gelen üç aracın da barikatlara ve uyarılara rağmen durmaması, öncesinde bir terör ihbarı alan polislin karakola bir saldırı olduğunu düşünerek ateş etmesine neden olmuştur. Bu olayda Daire, polislerin kaçınılmaz bir hataya düştüklerini ve TCK 30/3 ve 25/1 hükmü gereği kasten hareket etmediklerini haklarında beraat kararı verilmesi gerektiğine hükmetmiştir.

teorisine göre, hukuka uygunluk nedenlerinin maddi koşullarında hataya düşen failin kastı değil, haksızlık bilincinin yokluğu nedeniyle yalnızca kusuru ortadan kalkabilir. Dolayısıyla katı kusur teorisine göre, kaçınılmaz hata durumunda hüküm *beraat* değil, CMK m. 223/f. 3-4 hükmü gereği *ceza verilmesine yer olmadığı kararı* olur. Bu bağlamda, söz konusu kararlarda Yargıtay'ın teoriye atıf yapmasına rağmen, o teorinin gerektirdiği sonuçları uygulamadığı tespit edilmiştir. Yargıtay söz konusu hatanın kaçınılmaz olması durumunda, 5271 sayılı CMK m. 223/2-d maddesi uyarınca “beraat” kararı verilmesi gerektiğini ifade ederek ilk derece mahkemesi tarafından verilen “ceza verilmesine yer olmadığı kararlarını” da düzelterek onamaktadır¹⁰³.

Bu noktada, Yargıtay'ın *katı kusur teorisinin* hukuka uygunluk nedenlerinin maddi koşullarında hataya ilişkin yaklaşımını benimsememesi teorik olarak isabetli olabilir. Zira hukuka uygunluk nedenlerinin maddi koşullarını hatalı şekilde varsayan failin, “kasten bir fiil haksızlığı” gerçekleştirdiği söylenemez. Bununla birlikte sorun, Yargıtay'ın bir yandan TCK m. 30/3'te kanun koyucunun tercihini *katı kusur teorisini* olarak tespit edip diğer yandan bu teorinin sonuçlarını uygulamamasıdır. Başka bir ifadeyle Yargıtay, katı kusur teorisinin adil olmayan sonuçlarından kaçınmak amacıyla, “kaçınılmaz” hatada öğretide baskın görüş olarak öne çıkan *sınırlı kusur teorisini* uygulayarak TCK m. 30/3 delaletiyle TCK m. 30/1 gereği failin kastının olmadığını kabul

¹⁰³ Yargıtay 1. Ceza Dairesi'nin 2.7.2015 tarihli E. 2014/4479, K. 2015/4267 sayılı kararında “*Toplanan deliller karar yerinde incelenip, sanık Y. 5237 sayılı TCK'nun 30/3. maddesi uyarınca, ceza sorumluluğunu kaldıran, “hukuka uygunluk nedenlerinden olan meşru savunma koşullarının varlığı” hususunda kaçınılmaz bir hataya düşerek maktul M.. öldürdüğü kabul edilerek, aynı Kanun'un 25/1 ve 5271 sayılı Kanun'un 223/2-d maddesi gereğince Beraatine karar verilmesi yerine yazılı şelilde önce “5237 sayılı Kanun'un 223/3-c maddesi uyarınca ceza verilmesine yer olmadığına” sonra da 223/2-d maddesi gereğince de Beraatine karar verilmesi yasaya aykırı ise de, bu husus yeniden yargılamayı gerektirmediğinden hüküm fıkrasının mahsus bölümünden “5237 sayılı Kanun'un 223/3-c maddesi uyarınca sanık hakkında ceza verilmesine yer olmadığına” ibaresinin çıkartılarak “Sanığın eylemini meşru savunma koşullarının oluştuğuna ilişkin kaçınılmaz bir hataya düşerek işlediği anlaşılmakla TCK.nun 30/3.maddesi delaletiyle TCK.nun 25/1 maddesi uyarınca eylemde hukuka uygunluk nedeni bulunması nedeni ile CMK.nun 223/2-d maddesi gereğince BERAATİNE,” şeklinde DÜZELTİLEN hükmünde düzeltme nedeni dışında bir isabetsizlik görülmediğinden, Cumhuriyet savcısının sübuta, vasfa, tahrike, katılan vekilinin eksik incelemeye, sübuta, yönelen ve yerinde görülme-yen görülme-yen temyiz itirazlarının reddiyle, hükmün tebliğnamedeki düşünce gibi (ONANMASINA), 02/07/2015 gününde oybirliği ile karar verildi.”*

etmektedir¹⁰⁴. Bu durum, teorik dayanak ile ulaşılan hukuki sonuç arasında tutarsızlık ortaya çıkarmaktadır.

2. Hukuka Uygunluk Sebeplerinin Koşullarında Düşülen Hatada Kaçınılmazlık/Kaçınılabilirlik Ölçütünün Uygulanmasının Doğurduğu Sorunlar

İkinci olarak, Yargıtay'ın hukuka uygunluk sebebinin maddi koşullarında kaçınılmaz hataya düşen failin, TCK m. 30/3 hükmü yollamasıyla TCK m. 30/1 kapsamında kastının ortadan kalktığı yönündeki yaklaşımı, *sınırlı kusur teorisi* ile uyumlu bir yönelim gösterse de *kaçınılabilir hata* hâlinde taksirli sorumluluk öngören herhangi bir kararına rastlanmamıştır. Bunun yerine, kaçınılabilir hata hâlinde fail kasten işlenen suçtan sorumlu tutulmaktadır¹⁰⁵. Failin düştüğü hata ise ancak TCK m. 61 gereği, temel cezanın belirlenmesinde takdiri olarak dikkate alınabilir. Bu yönüyle, Yargıtay'ın kaçınılmaz hata halinde kanun koyucunun tercihinin dışına çıkarak öğretildeki baskın görüşü esas aldığı, fakat hata kaçınılabilir olduğunda madde gerekçesine uygun kararlar verdiği tespit edilmiştir. Nitekim gerekçeye göre, “*hatanın kaçınılabilir olması durumunda, kişi işlediği fiilden dolayı sorumlu tutulacak ve fakat bu hata, temel cezanın belirlenmesinde göz önünde bulundurulacaktır.*” Oysa kanun koyucu hukuka uygunluk nedenlerinin maddi koşullarında düşülen kaçınılmaz hatayı (TCK m. 30/3), suçun maddi unsurlarında hatadan (TCK m. 30/1) ayrı düzenlemiş ve *kaçınılmazlık* koşuluna bağlamıştır. Hatanın kaçınılmaz olup olmadığının tespitinde ise kişinin bilgi düzeyi, eğitimi ile sosyal ve kültürel koşulları dikkate alınmaktadır. Düzenlemeden çıkan sonuç; eğer hata kaçınılmazsa, kişi kusursuz sayılır; hata kaçınılabilirse fail kusurludur ve bu durum temel cezanın belirlenmesinde dikkate alınır.

¹⁰⁴ Örneğin YCGK 31.10.2017 tarihli, E. 2014/259, K. 2017/449 sayılı kararı. Benzer yönde bkz. Yargıtay 1. CD, 14.6.2021, E. 2020/1203, K. 2021/10506.

¹⁰⁵ Örneğin, Ceza Genel Kurul'u 18.10.2023 tarihli E. 2019/12-640 ve K. 2023/527 satılı kararında “*Hatanın kaçınılabilir olması durumunda ise, kişi işlediği fiilden dolayı sorumlu tutulacak ve fakat bu hata, temel cezanın belirlenmesinde göz önünde bulundurulacaktır.*” şeklindeki açıklama karşısında, Kanun koyucu tarafından TCK'nın 30. maddesinin 3. fıkrasında düzenlenen durumlarda hataya düşülmesinin kaçınılmaz olması şartının arandığı, hataya düşmekte kusurlu olması hâlinde ise failin kasten sorumlu tutulmak istendiği anlamına geldiği savunulmuştur.” ifadelerine yer vermektedir.

Bunar karşın, uygulamada bir taraftan kaçınılmaz hatada kastın ortadan kalktığı kabulü, diğer taraftan kaçınılabılır hatada kasten işlenen suçtan sorumlu tutulup zorunlu bir ceza indiriminin de öngörülmemiş olması adil olmayan sonuçlar doğurmaktadır. Bu durumu önlemek amacıyla, kaçınılabılır hatada StGB § 49/1'de belirtildiği gibi zorunlu bir ceza indirimi öngörülmesi önerilmektedir¹⁰⁶. Fakat bu geçici bir çözüm niteliği taşır. Bunun yerine, sorunun dogmatik olarak tutarlı ve kalıcı çözümü için TCK m. 30/1 hükmüne üçüncü bir cümle olarak *“Hukuka uygunluk nedenlerinin maddi koşullarında hataya düşen failin ceza sorumluluğunun belirlenmesinde bu fıkra hükümlerinin uygulanacağı”* ifadesi eklenmesini ve TCK m. 30/3'ün de sadece *“kusurluluğu ortadan kaldıran veya azaltan nedenler”* şeklinde değiştirilmesini öneriyoruz. Bu öneri sayesinde, “kaçınılmazlık” ölçütü ortadan kalkacağı gibi hukuka uygunluk sebebinin maddi koşullarında hataya düşen failin kastının ortadan kalktığı da açıkça düzenlenmiş olur. Ayrıca failin hataya düşmede taksiri varsa ve suçun taksirli hali düzenleniyorsa failin taksirli suçtan cezalandırılma imkânı da açık tutulmuş olur.

Zira yasak hatasında aranan “kaçınılmazlık” ölçütünün hukuka uygunluk nedenlerinin maddi koşullarında hatada aranması dogmatik olarak isabetli değildir. Çünkü hukuka uygunluk sebebinin koşullarının gerçekleştiğini zanneden fail, çoğu zaman güçlü bir davranış dürtüsüyle hareket eder. Bu nedenle eyleminin hukuka aykırılığını fark etmez ve yasak hatasında olduğu gibi “yapabilir miyim?” şeklinde bir tereddüt yaşamaz. Aksine, çoğu durumda hukuki veya ahlaki bir kuşku duymadan eyleme yönelir. Bu nedenle, yasak hatasındaki “kaçınılmazlık” koşulunun hukuka uygunluk sebebinin maddi koşullarında düşülen hataya aktarılması isabetli değildir¹⁰⁷. Aksi takdirde fail, *“eylemin hukuka aykırıydı ama sen bunu fark edebilirdin”* şeklinde bir suçlamayla karşılaşacaktır ki bu yaklaşım kast kavramıyla bağdaşmadığı gibi taksirli sorumluluğu kasten işlenen suç düzeyine çıkarır. Oysa söz konusu hatada, failin hukuka aykırı davranma yönünde bir iradesi dahi bulunmamaktadır. Belirtilen bu nedenlerle, bu çalışmada kaçınılmazlık ölçütünün hukuka uygunluk sebebinin maddi koşullarında hata bakımından uygulanmaması gerektiği savunulmaktadır. Önerilen kanuni değişiklik

¹⁰⁶ Özbek, Doğan ve Bacaksız (n 15) 452.

¹⁰⁷ Aynı yönde bkz. Puppe (n 89) 192; Bauerkamp (n 47) 370.

gerçekleştiği takdirde, farklı hata türlerinin ceza sorumluluğuna etkisi daha açık biçimde belirlenecek ve bu durum, kanunun sistematigi içinde belirlilik ile dogmatik tutarlılığı güçlendirebilecektir.

3. TCK m. 30/3 Hükmünün Hem Kastı Hem Kusurluluğu Ortadan Kaldıran Şekilde Yorumlanması Sorunu

Üçüncü olarak, Yargıtay kararlarında *kastı kaldıran hata* ve *kusuru kaldıran hata* ayrımı yapılmaktadır¹⁰⁸. Bu doğrultuda öğretide de benimsenen hukuki sonuç odaklı bir sınıflandırmanın benimsendiği görülmektedir. Buna göre; suçun maddi unsurlarında (TCK m. 30/1), suçun nitelikli hâllerinde (TCK m. 30/2) ve **hukuka uygunluk nedenlerinin maddi şartlarında (TCK m. 30/3) hata** ile hukuka uygunluk nedenlerinin sınırındaki yanılığ (TCK m. 27/1) hâlleri **kastı ortadan kaldıran** hata türleri olarak kabul edilmektedir. Buna karşılık, kusurluluğu ortadan kaldıran veya azaltan sebeplerin maddi

¹⁰⁸ Örneğin, Yargıtay 3 CD, 6.6.2022 tarihli E. 2021/3244, K. 2022/3651 sayılı 15 Temmuz 2016 günü yaşanan darbe girişimi sırasında Kuleli Askerî Lisesinden ve 2. Zırhlı Tugay Komutanlığından çıkan birliklerin Fatih Sultan Mehmet köprüsünde gerçekleştirdiği eylemleri değerlendirdiği kararında; “Hata, kastı ortadan kaldıran veya kusurluluğu etkileyen hata olmak üzere ikiye ayrılır. Suçun maddi unsurlarında (TCK 30/1), suçun nitelikli hallerinde (TCK 30/2), hukuka uygunluk nedenlerinin maddi şartlarında (TCK 30/1-3) hata halleri kastı kaldırır. Kusurluluğu ortadan kaldıran veya azaltan sebeplerin maddi şartlarında hata (TCK 30/3) ile haksızlık yanılığı (yasak hatası) (TCK 30/4) kusurluluğu etkileyen hata şekilleridir. Kastı kaldıran hata türüne hukuka uygunluk nedenlerinin sınırındaki yanılığı da eklemek gerekmektedir. (TCK 27/1) (Dairenin 24/4/2017 tarih ve 2015/3-2017/3 sayılı kararı). TCK’nın 30/3. maddesinde “ceza sorumluluğunu kaldıran veya azaltan nedenlere ilişkin koşulların gerçekleştiği hususunda kaçınılmaz bir hataya düşen kişi bu hatasından yararlanır.” denilerek hukuka uygunluk nedenleri ile kusurluluğu etkileyen haller birlikte düzenlenmiştir. Hukuka uygunluk nedenlerinin maddi şartlarındaki hatayı bu kapsamda değerlendirmek gerekecektir. Hatadan yaralanmak için kaçınılmaz olması gereklidir. Failin hukuk düzenince tanınmayan bir hukuka uygunluk nedeninin var olduğu (Bestandsirrtum / Erlaubnisnormirrtum) ya da hukuken tanınan bir hukuka uygunluk nedeninin hukuki sınırında yanılığ içinde (Grenzirrtum Erlaubnisgrenzirrtum) olduğu durumda izin yanılığı (Erlaubnisirrtum) ya da dolaylı haksızlık yanılığından (der indirekte Verbotsirrtum) söz edilmektedir. Bu durumda somut vakiye değil, münhasıran norma dayalı bir değerlendirme söz konusu olduğundan, haksızlıkla doğrudan bir ilgisi bulunmayan bu yanılığın haksızlık yanılığı (TCK m. 30/4) kapsamında mütalaa edilmesi gerekmektedir.” ifadelerine yer vermiştir. Benzer yönde bkz. Yargıtay 3. CD 14.6.2022, E. 2021/3824, K. 2022/3476, 3. CD, 7.6.2022 tarih, 2021/2362, 2022/3560; Ceza Genel Kurul, 20.11.2024, 2022/14-510, 2024/368; Ceza Genel Kurul, 2.10.2024, 2021/14-228, 2024/281; Ceza Genel Kurul, 12.6.2024, E. 2022/14-31, 2024/196; Yargıtay Ceza Genel Kurulu 2011.2024, E. 2022/14-510, K. 2024/368; 2.10.2024, E. 2021/14-228, K. 2024/281; 10.7.2024, E. 2022/14-167, K. 2024/231; 12.6.2024, E. 2022/14-31, K. 2024/196; 27.3.2024, E. 2024/3-93; K. 2024/148; 13.3.2024, E. 2023/9-438, K. 2024/119; 21.6.2023, E. 2019/14-602, K. 2023/362; 1.6.2023, E. 2021/183, K. 2023/328; 25.4.2023, E. 2023/135, K. 2023/231; 29.3.2023, E. 29.3.2023, K. 2023/194; 27.1.2023, E. 2020/9-58, K. 2023/45; 1.12.2022, E. 2021/9-332, K. 2022/750; 26.10.2022, E. 2020/16-402, K. 2022/670.

şartlarında hata (TCK m. 30/3) ile haksızlık yanılığı (TCK m. 30/4) ise kusurluluğu etkileyen hata türleri olarak kabul edilmiştir.

Hukuki sonuç odaklı bu yaklaşımda, Yargıtay'ın TCK m. 30/3 hükmünü çift yönlü olarak hem kastı hem de kusuru etkileyen farklı durumları kapsayabilecek şekilde yorumladığı görülmektedir. Nitekim Yargıtay TCK m. 30/3'ün hukuka uygunluk nedenlerinde düşülen hatada *kastı* kaldırdığını, kusurluluğu etkileyen nedenlerin koşullarında düşülen hatada ise failin *kusurunu* ortadan kaldırdığını kabul etmektedir¹⁰⁹. Aynı kanun maddesinin iki farklı sorumluluk modelini içermesi, ceza hukuku sistematigi açısından sorunludur. Bu karmaşanın temelinde, birbirlerinden farklı hukuki niteliklere sahip hata türlerinin “ceza sorumluluğunu kaldıran veya azaltan nedenler” başlığı altında birlikte düzenlenmesi yatmaktadır. Kanun'un birinci kitap ikinci bölümünde “ceza sorumluluğunu kaldıran veya azaltan nedenler” başlığı altında düzenlenen hükümlerde kullanılan ifadeler “ceza verilmez”, “sorumlu olmaz”, “cezalandırılmaz” ve “yararlanır” şeklindedir. Dolayısıyla bu ifadelerden yola çıkarak bir sonuca ulaşmak mümkün değildir. Bu düzenlemelerin hangilerinin hukuka uygunluk sebebi hangilerinin kusurluluğu ortadan kaldıran veya azaltan neden olduğu ancak CMK m. 223 ile bağlantılı olarak anlaşılmaktadır. Bu nedenle, kanun terminolojisinin sistematigine uygun biçimde yeniden gözden geçirilmesinde, hukuka uygunluk nedenlerinin ve kusurluluğu ortadan kaldıran veya azaltan nedenlerin açıkça belirtilmesinde fayda bulunmaktadır¹¹⁰.

4. Suç Tipinde “Hukuka Aykırılık” İfadesinin Yer Aldığı Suçlarda Hata Türünün Değerlendirilmesinde Yaşanan Sorunlar

Uygulamada en karmaşık sorunlardan biri de Türk Ceza Kanunu'nun özel hükümler kısmında bazı suç tiplerinde açıkça “hukuka aykırılık” ya da “haksız olarak” gibi ifadelerin zikredildiği hallerde ortaya çıkmaktadır. Öğretide, eğer suç tipinde hukuka aykırılık açıkça belirtilmesini “özel hukuka aykırılık” olarak nitelendiren ve bu durumda

¹⁰⁹ Yargıtay 1. Ceza Dairesi 11.1.2023 tarihli, E. 2022/7931, K. 2023/74 sayılı kararında; “*Ceza sorumluluğunu kaldıran nedenlerin maddî şartlarında hata ve kusurluluğu azaltan nedenlerin maddî şartlarında hata olmak üzere Kanun iki tür hata hâlini düzenlemiştir. Failin fıkarda belirtilen hatadan yararlanması için hatanın kaçınılmaz olması gerekir.*” ifadelerine yer vermektedir.

¹¹⁰ Aynı yönde bkz. Canan (n 2) 141; Karaaslan (n 4) 1699.

failin kastının bu unsuru da kapsamı gerektiğini savunan görüşler bulunmaktadır¹¹¹. Bu görüşe göre, söz konusu suçlar yalnızca doğrudan kastla işlenebilir. Fakat karşı görüş, hukuka aykırılığın suç tipindeki belirli bir unsurla bağlantılı olduğu durumlarla fiilin tamamına yöneldiği durumlar arasında ayırım yapılması gerektiğini savunur¹¹². Birinci görüş, suç tipinde hukuka aykırılığı özel olarak zikredildiği suç tiplerinde hukuka aykırılığı suçun unsuru olarak kabul ettiği için failin hukuka aykırılık konusunda düştüğü hatayı TCK m. 30/1 kapsamında değerlendirir. Örneğin, TCK m. 91/5'e göre "*Hukuka aykırı yollarla elde edilmiş olan organ veya dokuyu saklayan, nakleden veya aşıl原因an kişi, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.*" Bu görüşe göre, fail söz konusu organ ve dokunun hukuka aykırı elde edildiğini bilmiyorsa; bu durumda kasten hareket etmediği kabul edilir¹¹³. İkinci görüşe göre ise suç tipinde yer alan bu ifade fiilin tamamının değerlendirilmesine ilişkindir ve kastın kapsamına girmez. Failin hukuka aykırılığı bilmemesi durumunda, bu haksızlık bilincinin yokluğuna işaret eder ve bir yasak hatasıdır, bu nedenle TCK m. 30/4 hükmü uygulanmalıdır. Örneğin, TCK m. 132/2'ye göre "*Kişiler arasındaki haberleşme içeriklerini hukuka aykırı olarak ifşa eden kimse, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.*" Bu görüşe göre, fail söz konusu ifşa hareketinin hukuka aykırı olduğunu bilmiyorsa; bu durumda bir yasak hatasına düştüğü kabul edilir¹¹⁴.

Yargıtay suç tanımlarında "hukuka aykırı olarak", "hukuka aykırı başka bir davranışla", "hukuka aykırı diğer davranışlarla", "hukuka aykırı yolla" gibi ifadelerin yer aldığı suçlarda, hukuka aykırılığın suçun unsurlarından biri haline geldiğini ve bu nedenle failin haksızlık bilinciyle hareket etmesi gerektiğini kabul etmektedir¹¹⁵. Bu yaklaşımı ile

¹¹¹ Akbulut (n 5) 599; Özgenç (n 4) 314; Neslihan Göktürk, 'Suçun Yasal Tanımında Yer Alan "Hukuka Aykırılık" İfadesinin İcra Ettiği Fonksiyon' (2016) *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 427.

¹¹² Koca ve Üzülmöz (n 5) 269.

¹¹³ Akbulut (n 5) 599; Özgenç (n 4) 314; Göktürk (n 112) 427.

¹¹⁴ Koca ve Üzülmöz (n 5) 269.

¹¹⁵ Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun 20.09.2016 tarihli, E. 2014/14-601, K. 2016/314 sayılı kararına konu olayda; 14 yaşındaki mağdur, annesiyle cezaevine gittiğinde önceden anlaştığı sanıkla kendi isteğiyle cezaevi önünden ayrılıp sanığın evine gitmiştir. Burada yaklaşık 6 gün kalmıştır. Olay, mağdurun annesinin polise başvurmasıyla ortaya çıkmıştır. Sanık, mağdureyle evlenmek amacıyla kaçtıklarını ve ona karşı herhangi bir cinsel veya başka hukuka aykırı eylemde bulunmadığını yönünde savunma yapmıştır. Ceza Genel Kurulu, kişiyi hürriyetinden yoksun bırakma suçu bakımından "Uyuşmazlıkla yakından ilgili olan hukuka aykırılık, suçu oluşturan haksızlığın niteliği olup hukuka aykırılık ile

Yargıtay suç tipinde hukuka aykırılığa yer verilen suçlarda, haksızlık bilincini kastın kapsamında değerlendirmektedir. Fakat suç tipinde “hukuka aykırılık” ifadesinin yer aldığı suçlarda, fiilin hukuka aykırılığında düşülen hatanın TCK m. 30/1 mi yoksa TCK m. 30/4 kapsamında mı değerlendirileceği sorusu, somut olaydaki duruma göre yanıtlanmalıdır.

Yalnızca suç tiplerinde değil, aynı zamanda hukuka uygunluk nedenlerinde de yer alan “hukuka aykırılık” ifadesi de tartışmalara neden olmaktadır. Örneğin, eğer bir kişi CMK m. 90 kapsamında suçüstü hâlinde yapılan geçici bir yakalamaya karşı, sadece kolluk görevlilerinin yakalama yetkisini olduğunu düşünerek direnç gösterirse, failin yanlıgısı normatif bir değerlendirmeye ilişkin olduğundan bu bir haksızlık hatasıdır (TCK m. 30/4). Buna karşılık, bir kişi tarafından şahısta hata nedeniyle yanlışlıkla yakalanmak istenen masum bireyin, bu müdahaleyi hukuka aykırı bir saldırı zannederek direnmesi durumunda — eğer varsaydığı koşullar gerçekleşmiş olsaydı fiili hukuka uygun olacaktır — bu durumda maddi unsurlarda hata (TCK m. 30/1) söz konusu olur. Bu ayrım yalnızca dogmatik düzeyde değil, sonuçlar bakımından da belirleyicidir. Zira TCK m. 30/1 kastı ortadan kaldırabilirken, TCK m. 30/4 yalnızca kusuru ortadan kaldırır.

Uygulamada, özellikle suçun hukuka aykırılığının fail tarafından bilinmemesi durumlarında, TCK m. 30/1 ile m. 30/4 hükümlerinin hangi koşullarda uygulanacağını zaman zaman göz ardı edildiği kararlara rastlanmıştır¹¹⁶. Buna karşın, Yargıtay’ın isabetli

kastedilen husus, fiilin hukuk sistemiyle çatışması ve hukuk sistemine aykırı olmasıdır. 5237 Sayılı Kanunda bazı suç tanımlarında “hukuka aykırı olarak”, “hukuka aykırı başka bir davranışla”, “hukuka aykırı diğer davranışlarla”, “hukuka aykırı yolla”, “hukuka aykırı yollarla” gibi ifadelerle yer verilmiştir. Suçun unsurlarından birisi olması hasebiyle “hukuka aykırılık” kavramına madde metninde ayrıca yer verilmesiyle, failin olayda haksızlık bilinciyle hareket etmesi gerektiği vurgulanmaktadır.” ifadelerini kullanmıştır.

¹¹⁶ Yargıtay 8. Ceza Dairesi'nin 23.05.2023 tarihli kararına konu olayda; ceza infaz kurumunda kantinden temin edilen tıraş bıçağının kesici parçalarını sökerek yatağının altına yerleştirdiği iddia edilen sanık hakkında TCK m. 297/2-b uyarınca “infaz kurumuna yasak eşya sokmak” suçundan mahkûmiyet hükmü verilmiştir. Ancak Bölge Adliye Mahkemesi, söz konusu jilet parçalarının infaz kurumunun kantininde satılan tıraş bıçağından söküldüğünü, bu parçaların sökülmesinin yasak olduğuna dair herhangi bir açık uyarı veya genelge bulunmadığını, bu nedenle sanığın TCK m. 30/3 kapsamında “kaçınılmaz bir hataya” düştüğünü ve ayrıca jilet parçalarının sanığa ait olduğuna dair kesin ve şüpheden uzak bir delilin de bulunmadığını gerekçe göstererek ilk derece mahkemesinin verdiği hükmü bozarak beraat kararı vermiştir. Karar, Yargıtay 8. Ceza Dairesi tarafından da onanmıştır. Oysa somut olayda failin düştüğü hata, söz konusu fiilin yasak olduğunun bilinmemesine yöneliktir. Kantinde satılan bir jiletin parçalarını saklamanın yasak olduğunu bilmeyen failin haksızlık bilinci yoktur. Çünkü sanık, eylemini hukuken izin verilebilir zannederek gerçekleştirmiş, fiilin maddi koşulları hakkında

değerlendirmeler yaptığı kararları da bulunmaktadır. Örneğin, Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun 21.6.2023 tarihli E. 2021/12-384 K. 2023/367 sayılı kararına konu olayda; sanık, eşinden boşanma davası devam ederken onun Facebook hesabına hukuka aykırı biçimde girip mesaj içeriklerini okumuş ve bu yazışmaları kaydederek üçüncü kişilerle paylaşmıştır. İlk derece mahkemesi, sanığı TCK m. 132/1, 2. cümlede düzenlenen nitelikli haberleşmenin gizliliğini ihlal suçundan mahkumiyetine hükmetmiştir. Sanık, şifrenin eşi tarafından kendisine verildiğini, hukuka aykırı olarak hesaba girmediğini, bir an için öyle düşünülse bile eşi olduğu için onun mesajlarını okumasının suç teşkil edeceğini düşünmediği yönünde savunma yapmıştır. Mahkeme, katılanın tüm aşamalarındaki tutarlı biçimde şifresini hiçbir zaman vermediği beyanını ve hayatın olağan akışını dikkate aldığı bu yazışmalara erişileceğini bilseydi sanığın ya mesajları sileceği ya da yazmayacağına karar vermiştir. Kaldı ki, şifrenin verilmiş olması ihtimalinde dahi bu tüm mesajların okunabileceği ve üçüncü kişilerle paylaşılacağı

değil, hukuki nitelendirmesi hakkında yanılmıştır. Bu nedenle olayda TCK m. 30/3 değil, TCK m. 30/4 uygulanmalıdır.

Bir başka örnek, Yargıtay 6. Ceza Dairesi'nin 20.02.2025 tarihli E. 2023/15526, K. 2025/2022 sayılı kararına konu olayda; Sanık ile müşteki evli bir çifttir. Sanığın kendine ait bir cep telefonu bulunmamaktadır; bu nedenle çift, evlilikten önce müşteki tarafından temin edilen cep telefonunu akşamları birlikte kullanmaktadır. Ancak sanık, zaman zaman geç saatlerde ve alkollü şekilde eve dönmesi, ayrıca gaziye gitmesi nedeniyle eşiyle tartışmaktadır. Olay günü de benzer bir durum yaşanmış, sanık saat 02:00 civarında alkollü olarak eve gelmiştir. Eşinden yemek hazırlamasını istemiştir. Müşteki (eş), bu talebi yerine getirmemek için uyuyor gibi yapmış, bu durum taraflar arasında tartışmaya yol açmıştır. Tartışma sonrasında sanık, akşamları ortak kullandıkları cep telefonunu istemiş, müştekinin telefonu vermemesi üzerine ona cebir uygulamıştır. Ancak müşteki, buna rağmen telefonu vermemekte direnmiştir. O esnada müştekinin kardeşi "Telefonu ver, canından önemli mi?" diyerek araya girmiş ve bunun üzerine müşteki telefonu sanığa vermiştir. Bu olayda, ilk derece mahkemesi sanık hakkında nitelikli yağma suçundan 9 yıl 2 ay hapis cezasına hükmetmiş, İstinaf Mahkemesi ise başvuruyu esastan reddetmiştir. Sanık müdafii tarafından olayda sanığın eyleminin, TCK m. 148 kapsamında değerlendirilebilecek nitelikte bir yağma kastının olmadığı, sanığın amacının, ortak kullanılan telefonu kullanmaktan ibaret olup bunu sürekli olarak zilyetliğine geçirmek gibi bir mal edinme kastının olmadığı yönünde itirazda bulunmasına rağmen Yargıtay temyiz talebini yerinde görmeyerek istinaf mahkemesince verilen esastan ret kararını onamıştır. Bu kararda muhalefet şerhi konumuz bakımından önemlidir. Zira muhalefet şerhinde, "*Faydalanma kastı olmadığı ve suçun oluşmayacağı çok açık ise de aksi düşünülse bile sanık başlangıçtan beri eşinin adına olan ama akşamları sürekli kullandığı telefonu yine aynı şekilde kullanmak isteyen ve buna hakkı olduğunu düşünen ve bu nedenle telefonu almak için hareket etmektedir. TCK 150/1. maddesinin sanık lehine uygulanması gerekir. En azından TCK 30/3. fıkra delaletiyle gerçekten hakkı olduğu ve alabileceği kanaatiyle hareket eden sanığın eyleminin TCK 30/3. fıkra delaletiyle TCK 150/1. fıkrasının uygulanması ve sadece yaralama (TCK 86/2) suçundan cezalandırılması gerekirdi.*" ifadelerine yer verilmiştir. Fakat olayda hukuka uygunluk nedenlerinin maddi koşullarında hata söz konusu değildir. Sanık, eşya üzerinde kendisinin de hak sahibi olduğu veya bu malı zorla alabileceği yönündeki değerlendirmesiyle hareket etmiştir. Bu tür bir hukuki hata, TCK m. 30/3 kapsamında değil, TCK m. 30/4 yasak hatası kapsamında ele alınabilir.

anlamına gelmez. Mahkeme, eşlerin haberleşme gizliliğine saygı duymakla yükümlü olduklarını belirterek evli olsa dahi bir kimsenin eşiyle paylaşmak istemediği bir giz veya sır alanı olabileceğini ifade eder. Katılanın eşi olması nedeniyle, haberleşme özgürlüğüne yapılan müdahalenin hukuka uygun olduğu anlamına gelmez. Burada Ceza Genel Kurulu, sanığın bu konudaki hatasının TCK m. 30/4 kapsamında değerlendirilmesi gerektiği yönünde isabetli bir değerlendirme yapmıştır.

5. Meşru Savunmanın Koşulları Gerçekleşmeden TCK m. 27/1'in Uygulanması Sorunu

Beşinci olarak, Yargıtay'ın bazı kararlarda meşru savunmada sınırın aşılmasını düzenleyen TCK m. 27/1 hükmünü, hukuka uygunluk sebebinin koşullarının gerçekleşmediği hâllerde de uyguladığı görülmektedir¹¹⁷. Örneğin, Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun 20.09.2023 tarihli E. 2019/1-658 K. 2023/449 sayılı kararına konu olayda; sanık, köy muhtarı ve aynı zamanda kooperatif başkanıdır. Gece saat 04.00 sularında,

¹¹⁷ Özgenç, sınırın aşılmasının hatalı bir şekilde uygulandığı olaylara örnek olarak Şirin'e (Osman Şirin, 'Silah Kullanan Kolluk Görevlileri Hakkında Verilen Yargıtay Kararları' *Kolluğun Silah Kullanma Yetkisi* (İstanbul 2005) 83) atıfla şu iki olayı aktarmaktadır. Şirin'in aktardığı her iki olaya ilişkin kararların künye bilgileri paylaşılmadığından, karar metinlerine doğrudan erişilememiştir. Söz konusu kararlara konu olaylardan birincisi, Kahramanmaraş'ta cereyan etmiştir. Buna göre, bölgede yakalanan iki PKK'lı terörist, bazı ilçelere örgüt timlerinin sızdığını açıklamış; bunun üzerine Pötürge Tepedan Jandarma Karakolu teyakkuza geçmiştir. Gece nöbeti sırasında uzak bir tepede bir ışık fark eden askerler, bu ışığın yaklaşması üzerine "dur" ikazı yapılmadan veya yapıldığı hâlde durulmadığı gerekçesiyle, "PKK'lılar geldi" zannıyla ateş açmış, olay sonunda iki köylü hayatını kaybetmiştir. Yerel mahkeme, sanık jandarmaları 765 sayılı TCK'nın 450/5, 463 ve 50. maddeleri uyarınca mahkûm etmiş; ancak Yargıtay 1. Ceza Dairesi, askerlerin kanunun hükmünü icra ettikleri ve zaruret sınırını aşmadıkları gerekçesiyle kararı bozmuştur. Özgenç'e göre, olayda herhangi bir saldırı mevcut değildir. Dolayısıyla ortada bir hukuka uygunluk sebebi de bulunmamaktadır. Jandarmalar, kendilerine yönelik bir saldırı gerçekleştiği yanlışlığına düşüklerinden, aslında meşru savunmanın maddi şartlarında hataya düşmüşlerdir. Bu hata, failin kastını ortadan kaldırsa da kaçınılabılır niteliktedir; bu nedenle sanıkların taksirle öldürmeden sorumlu tutulmaları gerekirdi. Yerel mahkemenin olayı hukuka uygunluk sebebinin sınırının taksirle aşılması kapsamında değerlendirip cezada indirim yapması, Özgenç'e göre yanlış bir hukuki nitelendirmeye dayanmaktadır. Zira olayda bir hukuka uygunluk nedeni hiç doğmamıştır, dolayısıyla sınırın aşılmasından söz edilemez.

Olaylardan ikincisi ise 23 Ağustos 1997 tarihinde Ordu'nun Mesudiye ilçesinde cereyan etmiştir. Bölgede terör tehdidinin yoğun olduğu bir dönemde görev yapan Özel Harekât timi, akşam saatlerinde sisli bir ortamda köye giriş yapmış, dışarıdan gelen bir hareketlenmeyi "baskına uğradık" zannıyla değerlendirerek, ellerinde fener bulunan iki kişiye doğru yoğun ateş açmıştır. Olay sonucunda, 13 ve 16 yaşlarındaki iki çocuğun hayatını kaybettiği anlaşılmıştır. Sanık polisler, ortamın gerginliği ve terör tehdidi nedeniyle yanlışlıklarını ileri sürmüşlerdir. Yerel mahkeme, sanıkların yanlışlığını makul bularak, eylemlerinde hukuka aykırılık bulunmadığına ve mülga 765 sayılı TCK'nın 49/1 (kanunun hükmünü icra) ve 463. maddeleri kapsamında ceza verilmesine yer olmadığına karar vermiştir. Özgenç'e göre, tıpkı ilk olayda olduğu gibi, bu olayda da hukuka uygunluk sebebi mevcut olmadığı için "sınırın aşılmasından" değil, hatadan söz edilmelidir. Özgenç (n 4) 548-549.

maktul ve arkadaşları kooperatife ait markette hırsızlık yaparken alarm sisteminin devreye girmesi üzerine tanıklar olaya müdahil olmuştur. Tanıklardan biri, maktulün aracının camına odunla vurmuştur. Sanık, olaya müdahale etmek amacıyla kaçan aracı durdurmak için önünü kesmiş ve ardından kaçan araca ateş etmiştir. Kurşunlardan biri, maktulün sırtına isabet etmiş, maktul araçtan inerek gece karanlığında tarlaya doğru kaçmış ve aynı günün ilerleyen saatlerinde ölü olarak bulunmuştur. İlk derece mahkemesi, sanığın eylemini meşru savunma kapsamında değerlendirerek beraat kararı vermiştir. Yargıtay ise bu olayda sanığın maktule yönelik öldürme eyleminin, haksız tahrik altında mı yoksa meşru savunma koşulları içerisinde mi gerçekleştirdiğini, ayrıca somut olayda ceza sorumluluğunu kaldıran nedenlerde sınırın aşılp aşılmadığının da değerlendirilmesi gerektiğini belirterek kararı bozmuştur. İlk derece mahkemesinin direnme kararı vermesi üzerine Yargıtay Ceza Genel Kurulu, direnme kararının gerekçesinin isabetli olmadığına; direnme kararına konu hükmün, sanığın, eyleminde hukuka uygunluk nedeninde sınırın aşıldığı kabul edilerek TCK'nın 27/1. maddesi uyarınca aynı Kanun'un 85/1. maddesinde düzenlenen taksirle öldürme suçundan mahkûmiyetine karar verilmesi gerekirken, beraatine karar verilmesi isabetsizliğinden kararın bozulmasına hükmetmiştir.

Fakat meşru savunmada sınırın aşılmasının (TCK m. 27/1) uygulanabilmesi için öncelikle ortada bir meşru savunma durumu olmalıdır. Kararda karşı oyun da isabetle belirttiği üzere, köy muhtarına yönelik mevcut bir saldırı yoktur. Hırsızlık suçunun failleri alarm sistemi devreye girince kaçmışlardır, dolayısıyla saldırı sona ermiştir. Saldırı sona erdikten sonra kaçmalarını engellemek amacıyla kendilerine ateş edilmiştir. Bu nedenle, somut olayda meşru savunmanın koşullarından biri olan *gerçekleşen, gerçekleşmesi veya tekrarı muhakkak olan haksız bir saldırı* yoktur. Ayrıca sanığın silah kullanma yetkisine sahip bir kişi veya kolluk görevlisi olmadığı da açıktır. Dolayısıyla ne meşru savunma (TCK m. 25/1) ne de kanun hükmünü yerine getirme (TCK m. 24) gibi bir hukuka uygunluk nedeninden söz edilebilir. Bu durumda, hukuka uygunluk nedenlerinin sınırının aşılması da söz konusu olamaz. Zira sınırın aşılması, yalnızca mevcut bir hukuka uygunluk nedeninde sınırın aşılması hâlinde gündeme gelebilir. Bu nedenle, herhangi bir hukuka uygunluk nedeninin koşullarının gerçekleşmediği bir olayda, TCK m. 27/1in

uygulanması ceza hukuku dogmatığı bakımından hatalı bir yaklaşımdır. Bu durumda, ancak haksız tahrik hükümlerinin uygulanması söz konusu olabilir.

6. Rızanın Hukuki Niteliğine Bağlı Olarak Rızanın Varlığında Düşülen Hataya Bağlı Sorunlar

Rızanın hukuki niteliği, failin rızanın varlığına ilişkin düştüğü hataya bağlanacak hukuki sonuçlar üzerinde büyük bir önem taşır. Eğer rıza, maddi unsurları dışlayan bir unsur olarak kabul edilirse, bu konuda failin düştüğü hata suçun maddi unsurlarında hata olarak değerlendirilir ve TCK m. 30/1 uygulanır. Fakat rıza, bir hukuka uygunluk sebebi olarak kabul edilirse, bu takdirde failin düştüğü hata, hukuka uygunluk nedenlerinin maddi koşullarında hatadır ve TCK m. 30/3 hükmü uygulanmalıdır¹¹⁸.

İlgilinin rızası, TCK m. 26/2'de "*Kişinin üzerinde mutlak surette tasarruf edebileceği bir hakkına ilişkin olmak üzere, açıkladığı rızası çerçevesinde işlenen fiilden dolayı kimseye ceza verilmez.*" şeklinde düzenlenmiştir. Öğretide rızanın, *tipikliği ortadan kaldıran/engelleyen rıza ve hukuka uygunluk sebebi* olarak rıza şeklinde iki farklı hukuki niteliğe sahip olduğu kabul edilmektedir¹¹⁹. Örneğin, cinsel saldırı (TCK m. 102), kişiyi hürriyetinden yoksun kılma (TCK m. 109) gibi suçlarda rızanın tipikliğe engel bir unsur olarak suçun oluşumunu baştan engellediği kabul edilmektedir¹²⁰. Fakat Yargıtay kararlarında rıza, sadece hukuka uygunluk sebebi olarak kabul edilmektedir. Yargıtay'ın özellikle cinsel dokunulmazlığa karşı suçlarda, rızanın hukuki niteliğini ve rızanın varlığında düşülen hatayı nasıl değerlendirdiği hem teori hem uygulama açısından dikkatle incelenmelidir.

Yargıtay, failin mağdurun rızasına veya rıza gösterme ehliyetine ilişkin ileri sürdüğü iddiaları, mağdurun dış görünümünü, fail ile mağdurun önceki ilişkisini, beyanların tutarlılığını, olayın gerçekleştiği ortam ve koşullar gibi kriterler ışığında bir değerlendirme yapmaktadır. Bu değerlendirmede, failin gerçekten hataya düştüğüne kanaat getirilirse *kastının* ortadan kalktığına, aksi takdirde fiilinden sorumlu tutulması

¹¹⁸ Koca ve Üzülmüş (n 5) 290.

¹¹⁹ Koca ve Üzülmüş (n 5) 290; Hakeri (n 5) 331.

¹²⁰ Özgenç (n 4) 365.

gerektiği yönünde kararlar verilmektedir¹²¹. Her ne kadar Yargıtay rızayı, bir hukuka uygunluk sebebi olarak kabul etse de söz konusu yaklaşımı, rızayı *suçun negatif unsuru* olarak kabul eden görüşle uyumludur. Gerçekten de cinsel dokunulmazlığa karşı suçlarda rızanın *tipikliğe engel olan* bir unsur olması ve rızanın varlığı konusunda düşülen hatanın failin kastını ortadan kaldırması açısından (doğrudan TCK m. 30/f. 1 uygulanarak) isabetlidir. Aksi takdirde, yani rızanın cinsel suçlarda tipikliğe engel olan bir nitelikte değil, sadece hukuka uygunluk sebebi olduğu kabul edilmesi tarafların karşılıklı rızalarıyla gerçekleştirdikleri cinsel davranışların cinsel saldırı suçu açısından tipik olduğunun kabul edilmesi sonucunu ortaya çıkarabilir. Bu durum eşlerin, partnerlerin ve akıl hastalarının cinsel yaşam hakkı bakımından da sakıncalı sonuçlara yol açabilir. Zira birçok durumda akıl hastalarının cinsel birlikteliklere karşı rıza gösteremeyecekleri sonucuna ulaşılması gerekli hale gelecektir ki bu da akıl hastalarının cinsel yaşamlarının sonlandırılması anlamına gelebilir¹²². Bu konu, hataya ilişkin bağlanacak sonuçlar bakımından önem arz etmektedir.

Nitekim Yargıtay 9. Ceza Dairesi'nin 16.03.2023 tarihli, E. 2023/181, K. 2023/1468 sayılı kararında; 15 yaşından küçük bir mağdureyle, onun 18 yaşında olduğunu söylediği beyanına ve dış görünümüne güvenerek cinsel ilişkiye giren failin ceza sorumluluğu değerlendirilmiştir. İlk derece mahkemesi tarafından failin düştüğü hata nedeniyle TCK m. 30/3 bağlamında “ceza verilmesine yer olmadığı” kararı verilmiş; ancak Yargıtay, sanığın eyleminde TCK m. 103'te düzenlenen çocuğun cinsel istismarı suçunun kanuni unsurları itibarıyla oluşmadığı ve TCK m. 30/1 uyarınca failin kastının da bulunmadığı gerekçesiyle “ceza verilmesine yer olmadığı” değil, doğrudan “beraat” kararı verilmesi gerektiğini belirtmiştir¹²³.

Bununla birlikte, Ceza Genel Kurulu'nun bazı kararlarında, bu yaklaşımın dışına çıkarak doğrudan TCK m. 30/1 yerine, TCK m. 30/3'ün uygulanması gerektiğini ifade

¹²¹ Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun 5.2.2025 tarihli E. 2022/14-36, K. 2025/51; 10.7.2024 tarihli 2022/14-167 E. 2024/231K.; 12.6.2024, E. 2022/14-31, K. 2024/196; 15.1.2025 tarihli E. 2022/14-70, K. 2025/24 sayılı kararları.

¹²² Muhammed Demirel, ‘Ceza Hukukunda Rızanın İki Boyutu: Tipikliğe Engel Olan Rıza ve Hukuka Uygunluk Nedeni Olan Rıza’ (2020) 78(3) *İstanbul Hukuk Mecmuası* 1469- 1523, 1687.

¹²³ Benzer yönde bkz. Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun 5.2.2025 tarihli, E. 2022/14-36, K. 2025/51 sayılı kararı.

etmektedir¹²⁴. Örneğin, 29.03.2023 tarihli ve E. 2020/340, K. 2023/194 sayılı Ceza Genel Kurulu kararında; 18 yaşını tamamlamış ancak akıl hastalığı nedeniyle cinsel davranışlar ile bir yerde kalma ve bir yere gitme özgürlükleri yönünden rıza açıklama ehliyeti bulunmayan mağdureyle cinsel ilişkiye giren failin düştüğü hata TCK m. 30/1 kapsamında değil, TCK m. 30/3 çerçevesinde ele alınmıştır. Karara konu olayda fail, orta derecede zekâ geriliği olan bir mağdureyle onun rızasını geçerli sayarak para karşılığında bir kez cinsel ilişkiye girdiğini kabul etmiştir. Ancak mağdure, bu ilişkinin zorla gerçekleştiğini ve rızasının olmadığını ifade etmiştir. Olay tarihinde mağdure 21 yaşında ve üç yıllık evli, sanık ise 34 yaşında, lise mezunu, evli ve iki çocuk babasıdır. İlk derece mahkemesi, fail hakkında fuhuş ve nitelikli cinsel saldırı suçlarından mahkûmiyet hükmü vermiştir. Ceza Genel Kurulu, sanığın mağdurenin akıl sağlığının yerinde olmadığını anlayıp anlayamayacağını ve bu kapsamda TCK m. 30/3 uyarınca ceza sorumluluğunu kaldıran kaçınılmaz bir hataya düşüp düşmediğini değerlendirmiştir. Tanık ifadelerine göre mağdurenin davranışlarında açık bir anormallik yoktur. Adli Tıp Kurumu raporuna göre ise mağduredeki ruhsal rahatsızlığın hekim olmayanlarca da anlaşılabilir durumdadır. Ceza Genel Kurulu sanığın mağdurenin rızasının geçerli olduğuna olan inancının, mağdurenin zekâ geriliğinin belirgin olmaması ve Adli Tıp Raporu'nun yoruma açık olması nedeniyle TCK m. 30/3 bağlamında kaçınılmaz bir hata olarak değerlendirmiştir. Bu kararda, Ceza Genel Kurulu, cinsel saldırı suçunda rızayı bir hukuka uygunluk sebebi olarak ele almış ve rızanın varlığında düşülen hatayı TCK m. 30/3 bağlamında değerlendirmiştir.

Yargıtay'ın farklı dairelerinin aynı türdeki hatalarda TCK m. 30/1 ve m. 30/3 hükümlerini değişken biçimde uygulaması, yalnızca yorum farklılığına değil, aynı zamanda hukuki belirlilik, öngörülebilirlik ve eşitlik ilkeleri açısından ciddi sorunlara yol açabilir. Özellikle aynı türdeki hataların bir kısmının TCK m. 30/1 kapsamında

¹²⁴ Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun 22.2.2022 tarihli E. 2017/14-725, K. 2022/114 sayılı kararında "18 yaşını tamamlamış ancak rıza açıklama ehliyetine sahip bulunmayan bir kişinin, cinsel davranışlar ile bir yerde kalma ve bir yere gitme özgürlükleri yönünden açıkladığı rızasının eylemi hukuka uygun hale getirdiğinden söz edilemeyeceğinden, eylemi gerçekleştiren kişinin mağdurenin rıza açıklama ehliyetinin bulunmadığını bilip bilmediğinin ve bu konuda 5237 sayılı TCK'nun 30/3. maddesi uyarınca hataya düşüp düşmediğinin belirlenmesi gerekecektir." ifadelerine yer vererek cinsel saldırı suçunda rızanın varlığında düşülen hatayı TCK 30/3 kapsamında ele almıştır.

değerlendirilerek failin kastını ortadan kaldırdığı, diğer kısmının ise TCK m. 30/3 kapsamında ele alınarak kusurunu etkilediği yönünde yorumlanması, failin hangi normatif çerçevede sorumlu tutulacağının öngörülemez hâle gelmesine neden olabilir. Rızanın cinsel dokunulmazlığa karşı suçlarda “tipikliğe engel bir unsur mu, yoksa hukuka uygunluk sebebi mi” olduğu konusundaki tartışma, doğrudan uygulanacak normu ve hukuki sonucu etkilemektedir. Bu bağlamda failin ceza sorumluluğu belirlenirken öğretide geliştirilen teorik yaklaşımların fayda sağlayabileceği düşünülmektedir. Bizim de katıldığımız görüşe göre, cinsel dokunulmazlığa karşı suçlarda rıza tipikliğe engel olan bir unsurdur. Bu nedenle rızanın varlığında hataya düşen failin suçun maddi unsuruna ilişkin kastı zaten baştan itibaren mevcut değildir¹²⁵. Suçun taksirli halinin cezalandırılmaması ise kanun koyucunun tercihidir.

7. Emrin İfasında Düşülen Hatanın Değerlendirilmesine İlişkin Sorunlar

Yargıtay’ın 2022-2025 yılları arasında vermiş olduğu ve TCK m. 30/3 filtrelemesi ile tarandığında erişilen kararların kayda değer bir çoğunluğu, 15 Temmuz 2016 darbe girişimi gecesine Türkiye genelinde faaliyet gösteren FETÖ/PDY silahlı terör örgütüne üye olmak, silahlı terör örgütü adına suç işlemek, Anayasal düzene karşı suçlar ve bununla bağlantılı çeşitli suçlardan yapılan yargılamalar olduğu görülmüştür. Bu kararlarda, özellikle verilen emrin hukuka aykırılığında düşülen hata için TCK m. 30/3, emrin suç teşkil ettiğinin bilinmemesi noktasında TCK m. 30/4 ve söz konusu yapının suç örgütü olduğunun bilinmemesi yönüyle TCK m. 30/1 bağlamında değerlendirmeler yapıldığı görülmektedir. Ancak bu kararların bir kısmında, hata türüne ilişkin değerlendirmelerde bazı sorunlar tespit edilmiştir.

Örneğin, Yargıtay 16. Ceza Dairesi’nin 5.11.2020 tarihli, E. 2019/11091, K. 2020/5748 sayılı kararına konu olayda, sanıkların bir kısmı 15 Temmuz 2016 darbe teşebbüsü gecesine aldıkları emir üzerine Harp Akademileri Komutanı’nı evinden zorla alıp Hadımköy Askeri Cezaevine götürmüş, sanıkların bazıları cezaevinin dışında sabaha kadar beklemiş, bazıların ise nöbet yeri değiştirilmiş ve bir yere gitmeleri emredilmiş veya hazır beklemeleri istenmiştir. Daire, ast konumundaki bu sanıkların verilen emrin

¹²⁵ Roxin und Greco (n 25) § 14 para 69.; Özgenç (n 4) 365; Koca ve Üzülmüş (n 5) 290; Hakeri (n 5) 331.

hukuka aykırı olduğunu anlayabilecek bilgi, yetki ve konumda olmadıklarını, olayın olağanüstülüğü, askeri hiyerarşi ve darbe ortamı da gözetilerek, yetkili amir tarafından verilen ve yerine getirilmesi görev gereği zorunlu olan, hizmete ilişkin emrin ifasının (TCK m. 24) maddi şartlarında kaçınılmaz bir yanılığa düştüklerini kabul etmiş ve TCK m. 30/3 delaletiyle TCK m. 30/1 maddesi kapsamında kastlarının ortadan kalktığından bahisle 5271 Sayılı CMK'nın 223/2-c maddesi gereğince beraatlerine dair verilen kararları onamıştır.

Bununla birlikte, hukuka aykırı fakat bağlayıcı emrin yerine getirilmesi bir hukuka uygunluk sebebi değil, kusurluluğu ortadan kaldıran bir nedendir¹²⁶. Bu nedenle, hukuka aykırı fakat bağlayıcı emrin koşullarında hataya düğüldüğünde; hukuka uygunluk sebebinin maddi koşullarında hata değil; kusurluluğu ortadan kaldıran veya azaltan nedenin koşullarında hata hükümleri uygulanabilir. Somut olayda, sadece hukuka aykırı değil, aynı zamanda konusu suç teşkil eden bir emir bulunmaktadır. Nitekim bir kimseyi hukuka aykırı olarak bir yere gitmek veya bir yerde kalmak hürriyetinden yoksun bırakmak, TCK m. 109 uyarınca kişiyi hürriyetinden yoksun kılma suçunu oluşturmaktadır. Sanık erler, Harp Akademileri Komutanı'nı iradesi dışında askeri cezaevine getirmiş, belirli bir süre orada tutmuş ve oradan ayrılmasına engel olmuşlardır. Bu durumda, emrin suç teşkil ettiğini bilmediklerine itibar edilemez. Benzer şekilde, tatbikat amacıyla TBMM'nin bombalanması veya insanların öldürölmesi gibi suçları gerçekleştirenler de bu fiillerin askeri hizmetlere müteallik hususlarda verilmediğini, hatta bir suç işlemek amacıyla verildiğini açıkça anlayabileceklerinden hata hükümlerinden faydalanamazlar¹²⁷. Fakat kanunen emrin hukuka uygunluğunun denetlenmesinin engellendiğı Askeri Ceza Kanunu m. 41/2'de düzenlenen bir durum söz konusu olabilir. Düzenlemeye göre *"Hizmete müteallik hususlarda verilen emir bir suç teşkil ederse bu suçun işlenmesinden emir veren mesuldur."* Bu durumda, konusu suç teşkil etse dahi emri yerine getiren, CMK m.223/3-b hükmüne göre yüklenen suçu hukuka aykırı fakat bağlayıcı emrin yerine getirilmesi suretiyle işlendiğı için kusurunun ortadan

¹²⁶ Koca ve Üzülmöz (n 5) 343; Hakeri (n 5) 371.

¹²⁷ Neslihan Demirkol, 'Ceza Hukukunda Kusurluluğı Kaldıran Bir Sebep Olarak Amirin Emrinin Yerine Getirilmesi' V. 11, N. 2 *SDÜHFD* (2021) 429.

kalkması nedeniyle cezalandırılmaz. Nitekim CMK m.223/3-b’de yer alan “yüklenen suçun” hukuka aykırı fakat bağlayıcı emrin yerine getirilmesi suretiyle işlenmesi hali ancak bu durumda anlamlı olabilir. Fakat bu durumda dahi hukuka aykırı fakat bağlayıcı emri yerine getiren fail hakkında beraat değil, ceza verilmesine yer olmadığı kararı verilmelidir¹²⁸.

Buna karşın, özellikle Yargıtay 3. Ceza Dairesi’nin hata teorisine daha duyarlı bir yaklaşım benimsediği örnekler de mevcuttur¹²⁹. Nitekim Daire’nin 23.06.2022 tarihli, E. 2021/6268, K. 2022/3880 sayılı kararına konu olayda, 15 Temmuz 2016 gecesi Türkiye genelinde FETÖ/PDY silahlı terör örgütü tarafından gerçekleştirilen darbe teşebbüsü kapsamında, darbeci subayların emirlerini yerine getiren askerlerin ceza sorumlulukları değerlendirilmiştir. Karara konu olay, Kars ilinde konuşlu 14. Mekanize Piyade Tugayı’na bağlı birliklerin harekete geçirilmesiyle ilgilidir. Bu kapsamda, kışla içinde yapılan bir koordinasyon toplantısında şehrin kritik noktalarına (valilik, emniyet, belediye gibi) askeri birliklerin gönderilmesi planlanmış; çeşitli rütbelerdeki personel (yüzbaşı, üsteğmen, asteğmen, uzman çavuş vb.) zırhlı araçlarla (GZPT, ZPT, tank) görevlendirilerek kışladan çıkarılmış, yollar kapatılmış, valilik önüne mühimmat taşınmış ve kamu binalarının kontrolü hedeflenmiştir. Sıkıyönetim ilanı halka duyurulmuş, ancak vatandaşların tepkisi üzerine birlikler çoğunlukla kışlaya dönmüştür. Bu süreçte bazı askerler verilen emirleri sorgulamış veya yerine getirmemiş; bazıları ise emirlere koşulsuz itaat etmiştir.

Daire, TCK m. 24 kapsamında bir hukuka uygunluk sebebi olan “yetkili amir tarafından verilen ve yerine getirilmesi görev gereği zorunlu olan hizmete ilişkin emrin ifası” hususunda, sanıkların maddi koşullar bakımından kaçınılmaz bir hataya düştüklerinin kabulüne imkân bulunmadığını ifade etmiştir. Bu doğrultuda, TCK m. 30’un uygulanma koşullarının da oluşmadığını isabetle belirtmiştir. Daire aynı kararda şu önemli ayrımı da yapmıştır: Sanığın, işlediği fiilin hukuka aykırı olduğunu bilmesine rağmen, somut olayda bu fiili hukuka uygun kılacak bir nedenin koşullarının gerçekleştiği inancıyla hareket etmesi hâlinde — yani hukuka uygunluk sebebinin maddi şartlarında

¹²⁸ Demirkol (n 128) 463.

¹²⁹ Örneğin, 18.10.2022 tarihli E. 2021/2048, K. 2022/6942; 23.6.2022, E. 2021/6268, K. 2022/3880.

kaçınılmaz bir hataya düşülmüşse — bu durumda TCK m. 30/3 hükmü yoluyla TCK m. 30/1 uyarınca kastın ortadan kalkacağı kabul edilerek, 5271 sayılı CMK'nın 223/2-c maddesi gereğince beraat kararı verilmesi gerekir. Buna karşılık, sanığın fiilin hukuka aykırı olduğunu bilmesine rağmen, esasen hukuk düzeni tarafından kabul edilmeyen “konusu suç teşkil eden emri”, bunun bağlayıcı olduğu inandığı ve askeri hiyerarşi ve mutlak itaat ilkeleri gereği sorgulamadan yerine getirdiği takdirde; burada failin, hukuka uygunluk nedeninin gerçekten mevcut olduğu konusunda kaçınılmaz bir hataya düştüğü kabul edilmelidir. Bu durumda, izin yanılıgısı kusuru ortadan kaldırır ve TCK m. 30/4 gereği CMK m. 223/3-d uyarınca ceza verilmesine yer olmadığına karar verilmesi gerekir. Bu yaklaşım, Yargıtay'ın özellikle bazı dairelerinde, hataya ilişkin TCK m. 30 hükmünün sistematik ve tutarlı biçimde yorumlanmasına yönelik bir içtihat eğiliminin güçlenmeye başladığını göstermektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada, Türk Ceza Kanunu'nun 30. maddesinin üçüncü fıkrasında düzenlenen hukuka uygunluk sebeplerinin maddi koşullarında hataya ilişkin Yargıtay kararları incelenmiştir. İnceleme sonucunda, Yargıtay'ın aynı kanun hükmünü (TCK m. 30/3) farklı sonuçlar doğuracak biçimlerde yorumladığı tespit edilmiştir. Bazı kararlarda, bu hatanın failin kastını ortadan kaldırdığı ve “beraat kararı” verildiği; bazı kararlarda ise failin kusurunu ortadan kaldırdığı ve bu nedenle “ceza verilmesine yer olmadığı” yönünde karar verildiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte, Yargıtay son yıllarda istikrarlı bir şekilde, hukuka uygunluk sebeplerinin maddi koşullarında *kaçınılmaz* hataya düşen failin *kastının* ortadan kalktığı yönünde bir yaklaşım benimsemiştir. Bu yaklaşımda, hata kaçınılmaz olduğunda kanun koyucunun tercihinin dışına çıkılarak öğretideki baskın görüşün esas alındığı, fakat hata kaçınılabilir olduğunda madde gerekçesine uygun kararlar verildiği görülmektedir.

Kanun koyucunun tercihinin eleştirilebilir ve eksik yönleri olmakla birlikte düzenlemeye yeni anlamlar yüklemeye çalışmanın daha büyük sorunlara yol açtığı görülmüştür. İncelenen kararlar neticesinde tespit edilen başlıca sorunlar şunlardır:

- 1) **Kaçınılmaz hatada teorik göndermeler ile uygulanan hukuki sonuçlar arasında tutarsızlık bulunmaktadır.** Yargıtay bir yandan TCK m. 30/3'te kanun koyucunun tercihini *katı kusur teorisi* olarak tespit edip diğer yandan kaçınılmaz hatada *sınırlı kusur teorisinin* sonuçlarını uygulamaktadır. Nitekim katı kusur teorisine göre hukuka uygunluk sebebinin maddi koşullarında hataya düşen failin kastı değil, haksızlık bilincinin yokluğu nedeniyle yalnızca kusuru ortadan kalkabilir; bu durumda beraat değil, CMK m. 223/3 gereğince ceza verilmesine yer olmadığı kararı verilmesi gerekir. Oysa Yargıtay, kaçınılmaz hatada TCK m. 30/3 delaletiyle TCK m. 30/1 gereği failin kastının ortadan kalktığını ve CMK 223/2 gereği beraat kararı verilmesi gerektiğini belirtmektedir. Teoriye yapılan göndermeler ile uygulanan sonuçlar arasındaki bu uyumsuzluk, Yargıtay'ın katı kusur teorisinin adil olmayan sonuçlarından kaçınmak amacıyla dogmatik tutarlılığı zedelediğini göstermektedir.
- 2) **Hukuka uygunluk sebeplerinin maddi koşullarında düşülen hatanın değerlendirilmesinde “kaçınılmazlık” ölçütünün aranması dogmatik olarak hatalıdır ve adil olmayan sonuçlara yol açmaktadır.** Yargıtay, kaçınılmaz hatada kastın ortadan kalktığını kabul ederek sınırlı kusur teorisine uyumlu bir yaklaşım sergilemektedir. Ancak kaçınılabılır hatada taksirli sorumluluğu kabul eden bir karara rastlanmamıştır. Kaçınılabılır hatada, fail kasten işlenen suçtan sorumlu tutulmakta, hatası ise yalnızca TCK m. 61 kapsamında takdiri olarak dikkate alınmaktadır. Mevcut durumda, kaçınılmaz/kaçınılabılır hata ayrımının bu şekilde uygulanması, adil olmayan sonuçlara neden olmaktadır. Ayrıca yasak hatasındaki “kaçınılmazlık” ölçütünün hukuka uygunluk nedenlerinin maddi koşullarındaki hataya taşınması dogmatik olarak isabetli değildir ve kast kavramıyla da bağdaşmaz. Zira bu tür hatalarda fail güçlü bir davranış dürtüsüyle hareket eder, eyleminin hukuka aykırılığını çoğu zaman fark etmez ve yasak hatasında olduğu gibi “yapabilir miyim?” yönünde bir tereddüt yaşamaz. Bu nedenle kaçınılmazlık ölçütünün söz konusu hatada uygulanmaması gerekir.
- 3) **TCK m. 30/3 hükmünün hem kastı hem kusurluluğu etkileyen şekilde yorumlandığı tespit edilmiştir.** Yargıtay TCK m. 30/3'ün hukuka uygunluk

nedenlerinde düşülen hatada *kastı* kaldırdığını, kusurluluğu etkileyen nedenlerin koşullarında düşülen hatada ise failin *kusurunu* ortadan kaldırdığını kabul etmektedir. Kanun maddesindeki aynı ifadenin (yararlanır) iki farklı sorumluluk modelini içerecek şekilde yorumlanması, ceza hukuku sistematigi açısından sorunludur. Bu karmaşanın temeli, birbirlerinden farklı hukuki niteliklere sahip hata türlerinin “ceza sorumluluğunu kaldıran veya azaltan nedenler” başlığı altında birlikte düzenlenmiş olmasına dayanmaktadır.

- 4) **Suç tipinde “hukuka aykırılık” ifadesinin yer aldığı suçlarda hatanın değerlendirilmesinde bazı sorunlar tespit edilmiştir.** Nitekim uygulamada en karmaşık sorunlardan biri de Türk Ceza Kanunu’nun özel hükümler kısmında bazı suç tiplerinde açıkça “hukuka aykırılık” ifadesinin zikredildiği hallerde ortaya çıkmaktadır. Bazı suç tiplerinde hukuka aykırılık açıkça düzenlendiğinde, failin kastının bu unsuru kapsamayı gerektğini savunan görüşler ile bunun doğrudan kastla sınırlı olmadığını ileri süren görüşler arasında ayrım yapılmaktadır. Yargıtay kararlarında bu ayrımın zaman zaman göz ardı edildiği ve TCK m. 30/1 ile m. 30/4 hükümlerinin hangi koşullarda uygulanacağını karıştırıldığı tespit edilmiştir.
- 5) **Meşru savunmada sınırın aşılmasına ilişkin TCK m. 27/1’in, meşru savunma koşulları oluşmadığı hâllerde uygulanması dogmatik olarak hatalıdır.** Yargıtay’ın bazı kararlarında, meşru savunmada sınırın aşılmasını düzenleyen TCK m. 27/1’in, ortada bir hukuka uygunluk sebebi bulunmadığı durumlarda dahi uygulandığı görülmektedir. Oysa TCK m. 27/1’in uygulanabilmesi için öncelikle meşru savunma şartlarının en azından gerçekleşmiş olması gerekir. Bu nedenle, hukuka uygunluk sebebinin koşullarının oluşmadığı bir olayda TCK m. 27/1’e başvurulması ceza hukuku dogmatigi açısından isabetli değildir.
- 6) **Rızanın tipikliğe engel olduğu suçlarda, rızanın varlığına ilişkin hatanın değerlendirilmesinde çeşitli sorunlar bulunmaktadır.** Rızanın hukuki niteliği, failin rızanın varlığı konusundaki hatasının doğuracağı sonuçları belirlemede kritik öneme sahiptir. Yargıtay uygulamasında rıza, ağırlıklı olarak hukuka uygunluk sebebi olarak kabul edilmektedir. Örneğin cinsel suçlarda, failin

mağdurun rızası bulunduğu yönündeki hatası kabul edilirse kastın ortadan kalktığı; aksi durumda ise failin sorumlu olacağı yönünde kararlar verilmektedir. Yargıtay'ın bu yaklaşımı, rızayı *suçun negatif unsuru* olarak kabul eden görüşle uyumludur. Cinsel dokunulmazlığa karşı suçlarda rızanın *tipikliğe engel olan* bir unsur olması ve rızanın varlığı konusunda düşülen hatanın failin kastını ortadan kaldırması (doğrudan TCK 30/1) açısından bu çözüm isabetlidir. Fakat bazı kararlarda, bu yaklaşımın dışına çıkarak doğrudan TCK m. 30/1 yerine, TCK m. 30/3'ün uygulanması gerektiği ifade edilmiştir. Aynı türdeki hataların bir kısmının TCK m. 30/1 kapsamında kastı ortadan kaldırdığı, diğer kısmının ise TCK m. 30/3 kapsamında kusuru etkilediği yönünde değerlendirilmesi, failin hangi norm çerçevesinde sorumlu tutulacağını öngörülemez hâle getirmektedir.

- 7) Emrin ifasında düşülen hatanın değerlendirilmesinde bazı sorunlar tespit edilmiştir.** Hukuka aykırı fakat bağlayıcı emrin yerine getirildiği bazı olaylarda, Yargıtay TCK m. 30/3 hükmünü uygulayarak failin kastının ortadan kalkacağı yönünde karar vermiştir. Oysa hukuka aykırı fakat bağlayıcı emrin yerine getirilmesi kusuru ortadan kaldıran bir nedendir. Dolayısıyla söz konusu sebebin maddi koşullarında düşülen hata durumunda failin kastı değil, CMK m.223/3-b gereği kusuru ortadan kalkabilir.

Sonuç olarak, Yargıtay'ın hükmü nasıl yorumladığı ve uyguladığı değerlendirilirken şu husus göden kaçırılmamalıdır: Kanunun terminolojisi açık olmasa da TCK m. 30 f. 3'ün lafzı, kaçınılmazlık değerlendirmesi ve kanunun sistematığı değerlendirildiğinde hukuka uygunluk sebebinin maddi koşullarında düşülen hatanın yasak hatası gibi ele alındığı sonucuna ulaşılabilir. Ancak öğretide baskın görüş, söz konusu hatanın *kastı ortadan kaldıran bir hata* olarak değerlendirilmesi gerektiği yönündedir. Bizim de katıldığımız görüşe göre, hukuka uygunluk sebeplerinin maddi koşullarında hataya düşen fail kasten işlenen suçtan sorumlu tutulamaz. Yargıtay, adil olmayan sonuçların ortaya çıkmasını engellemek için kanun koyucunun tercihini göz ardı ederek “kaçınılmaz hata” durumunda öğretideki baskın görüşü dikkate almaktadır. Fakat failin hatası kaçınılabilir olduğunda madde gerekçesine uygun olarak faili işlediği fiilden

sorumlu tutmaktadır. Bu yaklaşım, hukuki düzenleme ile uyumlu olmayan, teorilerle de çelişen ve dogmatik olarak tutarlı olmayan kararları ortaya çıkarmaktadır.

Bu sorunun çözümü için, TCK m. 30/1 hükmüne üçüncü bir cümle olarak “*Hukuka uygunluk nedenlerinin maddi koşullarında hataya düşen failin ceza sorumluluğunun belirlenmesinde bu fıkra hükümlerinin uygulanacağı*” ifadesi eklenmelidir ve TCK m. 30/3 sadece “*kusurluluğu ortadan kaldıran veya azaltan nedenlerin koşulları*” şeklinde değiştirilmelidir. Bu öneri sayesinde, “kaçınılmaz” ölçütünün hukuka uygunluk sebeplerinin maddi koşullarında hata için uygulanmasının önüne geçileceği gibi söz konusu hataya düşen failin kastının ortadan kalktığı da açıkça düzenlenmiş olur. TCK m. 30/1’in doğrudan uygulanmasına imkân veren bu öneri, failin hataya düşmede taksiri varsa ve suçun taksirli hali düzenleniyorsa failin taksirli suçtan cezalandırılması imkânını da açık tutar. Böylece farklı hata türlerinin etkilediği sorumluluk şekilleri açık biçimde ayrılır ve kanunun sistematigi içinde belirlilik ve dogmatik tutarlılık da sağlanabilir.

KAYNAKÇA

Abanoz Öztürk B, *Hukuka Uygunluk Nedenlerinin Maddi Koşullarında Hata* (İstanbul Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi 2021).

Akbulut B, *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (11th Adalet Yayınevi 2024).

Artuk ME ve Gökçen A, *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (14th edn, Adalet Yayınevi 2020).

Bauerkamp J, ‘Die Vermeidbarkeit der Fehlvorstellung in der Dogmatik des Erlaubnistatbestandsirrtums: Zugleich eine Besprechung von BayObLG, Urt.v. 6.8.2024-206 StRR 227/24’ (2025) 3 ZfStw, 362-371.

Baumann J, Weber U und Mitsch W, *Strafrecht: Allgemeiner Teil* (11th edn, Ernst und Werner Gieseking 2003).

Börker R, ‘Ein Vorschlag zu der Rechtsprechung über die irrtümliche Annahme der tatbestandlichen Merkmale eines anerkannten Rechtfertigungsgrundes’ (1960) *Juristische Rundschau* 168-170.

Canan HK, *Vergleich der Behandlung des Erlaubnistatbestandsirrtums nach deutschem und türkischem Recht*, Schriften zum Strafrechtsvergleich, Band 22 (Dunker & Humblot, Berlin 2024).

Centel N, Zafer H ve Yenerer-Çakmut Ö, *Türk Ceza Hukukuna Giriş* (2016).

Cihan E, *Ceza Hukukunda Fiili Hata* (Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1971).

Cornelius K und Hillenkamp T, *32 Probleme aus dem Strafrecht: Allgemeiner Teil* (15th edn, Franz Vahlen 2017).

Demirbaş T, *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Seçkin Yayıncılık 2024).

Demirel M, 'Ceza Hukukunda Rızanın İki Boyutu: Tipikliğe Engel Olan Rıza ve Hukuka Uygunluk Nedeni Olan Rıza' (2020) 78(3) *İstanbul Hukuk Mecmuası* 1469-1523.

Demirkol N, 'Ceza Hukukunda Kusurluluğu Kaldıran Bir Sebep Olarak Amirin Emrinin Yerine Getirilmesi' V. 11, N. 2 *SDÜHFD* (2021) 419-470.

Değirmenci O, 'Ceza Hukukunda Yanılma Kavramı ve Hukuka Uygunluk Nedenlerinde Yanılma' (2014) 110 *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 129-188.

Dönmezer S ve Erman S, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku* (Beta 1997).

Dülger MV, Özkan O ve Baldur M, 'Ceza Hukukunda Hata ve Hataya Bağlanan Sonuçlar' (2021) 45 *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi (TAAD)* 227-264.

Dülger MV, *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Hukuk Akademisi 2021).

Dreher E, 'Der Irrtum über Rechtfertigungsgründe' in Hans Lüttger (ed), *Festschrift für Ernst Heinitz zum 70. Geburtstag* (Walter de Gruyter 1972) 207-228.

Engisch K, 'Tatbestandsirrtum und Verbotsirrtum bei Rechtfertigungsgründen' (1958) 70 (4) *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft (ZStW)* 566-615.

Erman R B, *Yanılmanın Ceza Sorumluluğuna Etkisi* (İstanbul Üniversitesi, Yayımlanmamış Doktora Tezi 2006).

- Gallas W, 'Zum gegenwärtigen Stand der Lehre vom Verbrechen' (1955) 67 (1) ZStW 1-47.
- Göktürk N, 'Hukuka Uygunluk Nedenlerinin Maddi Koşullarında Yanılgının Hukuki Niteliği' (2014) 26 *Ceza Hukuku Dergisi* 7-30.
- Göktürk N, 'Suçun Yasal Tanımında Yer Alan "Hukuka Aykırılık" İfadesinin İcra Ettiği Fonksiyon' (2016) *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 407-450.
- Gropp W, *Strafrecht: Allgemeiner Teil* (Springer 2015).
- Hakeri H, *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (21st edn, Adalet Yayınevi 2017).
- Heinrich B, *Strafrecht: Allgemeiner Teil* (5th edn, Kohlhammer 2016).
- Heinrich B, *Strafrecht – Allgemeiner Teil II* (4th revised edn, Kohlhammer 2014) tr Yener Ünver (ed), *Ceza Hukuku Genel Kısım II: Taksir, İhmali Suçlar, İştirak, Hata, Alternatif Tipiklik* (Adalet Yayınevi 2015).
- Heuchemer M, *Der Erlaubnistatbestandsirrtum* (1st edn, Duncker & Humblot 2005).
- Hillenkamp T ve Cornelius K, 'Hukuka Uygunluk Nedenlerinin Maddi Koşullarının Hatalı Varsayılması Kastı Ortadan Kaldırır Mı?' (tr Buket Abanoz Öztürk) (2021) 78(4) *İstanbul Hukuk Mecmuası* 2111-2129.
- Hruschka J, 'Wieso ist eigentlich die „eingeschränkte Schuldtheorie" „eingeschränkt"? – Abschied von einem Meinungsstreit' in Bernd Schünemann and others (eds), *Festschrift für Claus Roxin zum 70. Geburtstag am 15. Mai 2001* (Walter de Gruyter 2001) 441-457.
- İba H, *Ceza Hukukunda Hukuka Uygunluk Nedenlerinin Maddi Unsurlarında Hata* (Seçkin Yayıncılık 2024).
- Jakobs G, *Strafrecht: Allgemeiner Teil* (2nd edn, Walter de Gruyter 1991).
- Jescheck H H und Weigend T, *Lehrbuch des Strafrechts: Allgemeiner Teil* (5th edn, Duncker & Humblot 1996).
- Karaaslan R, 'Hukuka Uygunluk Nedenlerinin Koşullarında Hata' (2017) 15 (172) *Legal Hukuk Dergisi* 1665-1721.

- Katoğlu T, 'Türk Ceza Kanunu ve Hukuka Uygunluk Nedenlerinin Sistematiği' in Eric Hilgendorf and Yener Ünver (eds), *Alman-Türk Karşılaştırmalı Ceza Hukuku / Das Strafrecht im deutsch-türkischen Rechtsvergleich Prof. Dr. Köksal Bayraktar'a Armağan* vol 3 (Yeditepe Üniversitesi Yayınları 2010) 147-154.
- Kaufmann A, 'Tatbestand, Rechtfertigungsgründe und Irrtum' (1956) *JuristenZeitung* 353-358 und 'Zur Lehre von den negativen Tatbestandsmerkmalen' (1954) *JuristenZeitung* 653-659.
- Keçelioğlu E, 'Kusurluluğu Ortadan Kaldıran Sebeplerle Hukuka Uygunluk Sebepleri Arasındaki Ayrımın TCK'nın Uygulanması Bakımından Pratik Sonuçları' (2010) 87 *TBB Dergisi* 299-321.
- Kıyğı N, *Almanca Sözlük* (C.H. Beck 2010).
- Kindhäuser U, *Strafrecht: Allgemeiner Teil* (8th edn, Nomos 2017).
- Koca M ve Üzülmüş İ, *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (16th edn. Seçkin Yayıncılık 2023).
- Köhler M, *Strafrecht: Allgemeiner Teil* (1st edn, Springer 1997).
- Kuhlen L, *Die Unterscheidung von vorsatzausschließendem und nichtvorsatzausschließendem Irrtum* (1st edn, Peter Lang 1987).
- Kühl K, *Strafrecht: Allgemeiner Teil* (8th edn, Franz Vahlen 2017).
- Krey V und Esser R, *Deutsches Strafrecht, Allgemeiner Teil*, (Bd. 1 5. Aufl. Kohlhammer 2012).
- Krümpelmann J, 'Stufen der Schuld beim Verbotsirrtum' (1968) *Goltdammer's Archiv für Strafrecht* 129-148.
- Mahmutoğlu F S ve Karadeniz S, *Türk Ceza Kanunu Genel Hükümler Şerhi* (Beta Basım 2017).
- Merkel A, *Lehrbuch des Deutschen Strafrechts* (Ferdinand Enke 1889).
- Özbek V Ö, Doğan K ve Bacaksız P, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler* (14th edn, Seçkin Yayıncılık 2023).
- Özgenç İ, *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Seçkin Yayıncılık 2024).

- Öztürk B ve Erdem M R, *Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku* (19th edn, Seçkin 2019).
- Perkin R M, 'Ignorance and Mistake in Criminal Law' (1939) *University of Pennsylvania Law Review* 35-70.
- Puppe I, 'Zur Struktur der Rechtfertigung' (1993) *Festschrift Stree-Wessels* 183-201.
- Roxin C und Greco L, *Strafrecht: Allgemeiner Teil* (C.H. Beck 2020).
- Roxin C, *Yasağa İlişkin Yanılma* (tr Osman İsfen) in Kayıhan İçel (proj ed) ve Yener Ünver (ed), *Suç Politikası: Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 5* (Seçkin 2006) 243-276.
- Samaha J, *Criminal Law* (12th edn, Cengage Learning 2017).
- Sarıgül A T, 'Hukuka Uygunluk Nedenlerinde Hata (TCK m. 30/3)' (2020) 3 *AÜBVÜFHD* 325-359.
- Scheffler U, 'Der Erlaubnistatbestandsirrtum und seine Umkehrung: das Fehlen subjektiver Rechtfertigungselemente' (1993) *Juristische Ausbildung (Jura)* 617-626.
- Schaffstein F, 'Putative Rechtfertigungsgründe und finale Handlungslehre' (1951) *Monatsschrift für Deutsches Recht (MDR)* 196-200.
- Schünemann B, 'Die deutschsprachige Strafrechtswissenschaft nach der Strafrechtsreform im Spiegel des Leipziger Kommentars und des Wiener Kommentars, 1. Teil: Tatbestands- und Unrechtslehre' (1985) *GA*, 341-380.
- Schmidhäuser E, *Strafrecht: Allgemeiner Teil (Lehrbuch)* (2nd edn, JCB Mohr [Paul Siebeck] 1975).
- Smith J, *Criminal Law* (9th edn, Butterworths 1999).
- Stratenwerth G und Kuhlen L, *Strafrecht: Allgemeiner Teil* (6th edn, Franz Vahlen 2011).
- Şenol C, '5237 Sayılı TCK'ya Göre Hukuka Uygunluk Sebeplerinin Maddi Koşullarında Hata' (2019) 14 (49) *Terazi Hukuk Dergisi* 60-69.
- Tunç K, *Ceza Hukukunda Kastı Engelleyen Hata* (1st edn, Adalet 2020).

Tülay M E, Ceza Hukukunda Şahısta veya Konuda Hata (1 st edn. Adalet 2022).

Weber H, 'Der Irrtum über einen Rechtfertigungsgrund' (1951) *JuristenZeitung* 260-263.

Wessels J, Beulke W und Satzger H, *Strafrecht: Allgemeiner Teil* (49th edn, C.F. Müller 2019).

Welzel H, *Das Deutsche Strafrecht* (11th edn, Walter de Gruyter 1969); 'Der Irrtum über die Rechtswidrigkeit des Handelns' (1948) 3 (7) *Süddeutsche Juristenzeitung* 367-372 und 'Die Regelung von Vorsatz und Irrtum im Strafrecht als legislatorisches Problem' (1955) 67 *ZStW* 196-228.